

Hukuk Fakültesi Dergisi
Ankara Hacı Bayram Veli University
Faculty of Law Review

ISSN: 2651-4141 e-ISSN: 2667-4068
Cilt / Volume 29 Nisan / April 2025 Sayı / No. 2

**UZAY HUKUKUNUN TEMEL KAYNAKLARI ÇERÇEVESİNDE
ASAT TESTLERİNİN HUKUKİLİĞİ**

**LEGALITY OF ASAT TESTS WITHIN THE FRAMEWORK OF
FUNDAMENTAL SOURCES OF SPACE LAW**

Zeynep SEYİTOĞLU*

ÖZET

Günümüzde birçok sivil ve askeri amaca yönelmiş uydular uzay teknolojisinin önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Alçak yörüngedeki uyduları hedef alan ASAT testlerinin yol açabileceği uzay enkazının hem uzay çevresinin kirlenmesi hem de yörüngedeki diğer uyduların güvenliği bakımından riskli sonuçları olabilmektedir. Bunun yanında ASAT teknolojisinin bir uzay silahı olarak kullanılabilme potansiyeli, uzayın bütün insanlığa tahsis olunmuş, münhasıran barışçıl amaçlar için kullanılması öngörölmüş, güvenli ve sürdürülebilir bir alan olma niteliğini tehdit etmektedir. 14 Şubat 2024'te Rusya'nın uzayda nükleer başlıklı ASAT silahları geliştirme ve konuşlandırma girişiminde bulunduğuna dair ABD istihbaratına dayanan raporların gündeme gelmesiyle, ASAT teknolojisinin hukukiliği tekrar tartışılmaya başlamıştır. Bu çalışma, ASAT testlerinin, uzay hukukuna ilişkin temel uluslararası antlaşmalar ve BM nezdinde uzay güvenliği bağlamında yürütölen çalışmalar çerçevesinde hukuka uygun olup olmadığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: ASAT testleri, Nükleer silah, Uzay hukuku, Uzay güvenliği, Uzay enkazı

* **Arş. Gör.**, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Faköltesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı/ANKARA, **E-Posta:** zeynepseyitoglu@gmail.com, **ORCID:** 0000-0002-0839-4484, **DOI:** 10.34246/ahbvuhfd.1596612.

• **Atıf Şekli / Cite As:** Seyitoğlu, Zeynep, "Uzay Hukukunun Temel Kaynakları Çerçevesinde ASAT Testlerinin Hukukiliği" HBV-HFD, 2025, C. 29, S. 2, s. 753-804.

• **İntihal / Plagiarism:** Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. / This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.

ABSTRACT

Today, satellites serving many civilian and military purposes constitute an important pillar of space technology. ASAT tests targeting satellites in low Earth orbit can lead to the creation of space debris, which poses serious risks both in terms of pollution of the space environment and the safety of other satellites in orbit. Moreover, the potential use of ASAT technology as a space weapon poses a threat to the legal regime of outer space, which is recognized under international law as the province of all mankind, to be used exclusively for peaceful purposes and preserved as a safe and sustainable environment. In light of reports based on U.S. intelligence, which emerged on February 14, 2024, regarding Russia's alleged efforts to develop and deploy nuclear-tipped ASAT weapons in space, the legality of ASAT technology has once again become a topic of debate. This study aims to assess the legality of ASAT tests within the framework of the main international treaties on space law and the work carried out under the auspices of the UN in the context of space security.

Keywords: ASAT tests, Nuclear weapons, Space law, Space security, Space debris.

EXTENDED ABSTRACT

The space age began with the launch of the world's first artificial satellite, Sputnik I, by the Soviet Union on 4 October 1957. Since then, the space race and legal regulations concerning the exploration and use of outer space remained on the agenda of states. Over time, the space activities of states have evolved and diversified into remote sensing, weather forecasting, GPS technology (global positioning systems), disaster management, television broadcasting and telecommunications through satellites. Satellite technology has been of strategic importance not only for civilian purposes but also for military activities. Over time, dual-use satellites capable of serving both civilian and military functions have come to the fore. Almost immediately after the deployment of the first satellites, states began to explore methods for their destruction, with the United States conducting the first kinetic ASAT weapon test as early as 1959. The Soviet Union and China, alongside the United States, have played leading roles in these efforts, and in the 2000s, India emerged as an additional state actor developing anti-satellite systems. At present, the United States, Russia, India, China, Germany, France, Israel, Italy, and the United Kingdom possess dedicated military space assets for communications and imaging, and the number of states with access to such capabilities continues to grow.

Currently, satellite communications provide a significant advantage in military operations, rendering satellites primary targets for anti-satellite weapons (ASAT). The increasing number of states with ASAT technology, — particularly the USA, Russia, China and India— the critical importance of orbiting satellites on human activities, the significant consequences of ASAT tests on both other space activities and the environment, and the potential for ASAT weapons to be used as a tool in the militarisation of outer space have led to the need to investigate the legality of ASAT tests under spa-

ce law. This study aims to reveal the legality of ASAT tests within the framework of the main international treaties on space law and the work carried out under the auspices of the UN in the context of space security.

At the beginning of the Space Age, the United States and the Soviet Union conducted numerous ASAT tests, and in the following years, the number of states capable of conducting these tests increased. In 2007, China became the third state to possess ASAT technology through a space operation in which it destroyed one of its own satellites.. Although this test— highly debated due to its consequences— was ostensibly in accordance with the law, it violated many space law norms, particularly those requiring other states to be informed in advance of space activities that are likely to cause damage and to cooperate in this regard. However, since ASAT tests are generally not disclosed due to military purposes and national security reasons, no state's international responsibility for these tests has ever been raised, despite extensive legal debate on the subject. On 14 February 2024, the allegations that Russia was attempting to develop and deploy nuclear-tipped ASAT weapons in outer space reignited discussions regarding the ASAT technology, the possible dangerous consequences of the tests and whether these tests are permissible in the context of space law.

The purpose of the main sources of space law, which determine the legal regime of outer space, is to guarantee the designation of outer space as an area of activity dedicated to sustainable, safe and peaceful purposes. However, recent developments show that space treaties have not kept pace with the space activities of states and private law persons, as well as the requirements of technology, and therefore, many new legal problems remain unanswered. Although the 1967 Outer Space Treaty draws a general framework for the legal regime of outer space and the activities to be carried out in outer space, it does not include any regulation on the legality of ASAT tests or space debris. The disarmament provision of the Treaty is inadequate, as it includes a limited number of weapons and it is unclear whether ASAT tests can be considered a form of armament. To date, the 1972 Liability Convention has rarely been brought to the agenda in relation to the dangerous consequences of space activities, and states conducting such tests have not been held liable for the resulting space debris.

The non-binding international instruments adopted by the UN General Assembly and other UN bodies, as well as the steps taken in the field of disarmament can be interpreted as reflecting the intention of states to preserve outer space as a safe area and to adhere to the framework established by outer space treaties. These steps demonstrate that states do not consider it lawful to conduct tests that have the potential to cause harmful consequences, and that they have agreed on the need to regulate such tests and mitigate their harmful consequences. In addition, these non-binding international instruments will also be important in reflecting the opinio juris of potential customary international law norms that may emerge in the field of space security.

Considering the space policies on ASAT tests adopted by states with operational ASAT systems, it becomes evident that the liability regime arising from space law is weakly

applied when such activities are conducted, and that these states seek new legal remedies for their activities. For this reason, it is essential that any reform of the 1967 Outer Space Treaty, or new regulations in space law, should include the code of conduct governing the launch of ASAT missiles and measures to eliminate the dangers they may pose. An international norm-building initiative in this regard should, first and foremost, address the following issues: adopting necessary disarmament measures to prevent the use of ASAT tests as space weapons; regulating the obligation of states to take preventive measures and conduct environmental impact assessments in relation to space debris ; and by subjecting ASAT tests to a strict and mandatory registration system, preventing covert weapons in outer space and tests that cause harmful effects whose culprits cannot be identified.

GİRİŞ

Gerçek zamanlı ve yüksek çözünürlüklü veri sağlama yeteneği sayesinde uydu teknolojisi iletişim, afet izleme, sınır gözetimi ve askeri istihbarat da dahil olmak üzere, birçok askeri ve sivil alan için kritik önem taşıyor hale gelmiştir. Uydularla uzaktan algılama faaliyetlerinin, afet izleme konusunda çevresel değişiklikleri tespit etme ve kurtarma operasyonlarını destekleme, sınır gözetiminde sınırları etkili şekilde izleyebilme, askeri istihbarat konusunda küresel uydu navigasyon sistemlerinin doğru ve gerçek zamanlı tehdit tespiti ve takibi yapabilme gibi çok sayıda ve çeşitli fonksiyonu bulunmaktadır.¹ Bütün bu faydaların yanında günümüzde özellikle uydularla iletişim, askeri operasyonlarda önemli bir askeri avantaj sağlamaktadır ve uyduların bu özelliği onları uydu karşıtı silahlar (ASAT)² için birincil hedef haline getirmektedir.³

Uzay Çağı'nın başlangıcında ABD ve Sovyetler Birliği birçok ASAT testi gerçekleştirmiş, sonraki yıllarda bu testleri yapabilme kapasitesine sahip olan devlet sayısı artmıştır. 2007 yılında kendisine ait bir uyduyu imha etmek için yürüttüğü bir uzay operasyonu ile Çin, ASAT teknolojisine sahip üçüncü devlet olmuştur.⁴ Sonuçları itibariyle çok tartışılan bu test görünürde

¹ Haloho / Supriyadi, s. 36–44.

² Anti-Satellite Weapons (ASAT). “Anti uydu silah”, “uydu karşıtı silah” ya da “uydusavar silah” terimleri, çalışma boyunca ASAT şeklinde kısaltılacaktır.

³ Schellekens, s. 3.

⁴ ASAT testlerini tarihsel olarak başlatan ABD son ASAT testini 2008 yılında deniz tabanlı füze savunma teknolojisini kullanarak fonksiyon dışı kalmış bir casus uydu olan USA-193'ü vurduğu zaman gerçekleştiren, Sovyetler Birliği son ASAT testini 1982'de yapmıştır. Tronchetti, s. 365.

hukuka uygun olsa da, zararlı sonuçlanma ihtimali bulunan uzay faaliyetlerinden diğer devletlerin önceden haberdar edilmesini ve bu konuda işbirliğini öngören uzay hukuku normları başta olmak üzere, birçok uzay hukuku normunu ihlal etmiştir. Ancak ASAT denemelerinin genellikle askeri amaçlar ve ulusal güvenlik nedenleriyle bildirimi yapılmadığından, konu ile ilgili birçok hukuki tartışma yürütülmesine rağmen, bu testlerden daha önce hiçbir devletin uluslararası sorumluluğu hukuk zemininde gündeme gelmemiştir. 14 Şubat 2024'te Rusya'nın uzayda nükleer başlıklı ASAT silahları geliştirme ve konuşlandırma girişiminde bulunduğu dair iddiaların gündeme gelmesiyle ASAT teknolojisi, testlerin olası tehlikeli sonuçları ve bu testlere uzay hukuku bağlamında izin verilip verilmediği tekrar tartışılmaya başlamıştır.

ASAT silahları, uzayın askeri kullanımında ve uzay silahlarının geliştirilmesinde önemli bir unsur olarak kullanılabilme potansiyeline sahiptir. Ancak uzay faaliyetlerini düzenleyen uluslararası uzay hukuku antlaşmaları, ASAT silahlarının kullanımının ve bu alanda yapılacak testlerin hukukiliğine ilişkin tatmin edici bir rejim sunmamaktadır. Uzay antlaşmalarının askeri uzay faaliyetlerini kapsayan düzenlemeleri açıkça bazı faaliyetleri yasaklasa da anılan antlaşmalarda uzayın askerileştirilmesi konusunda birçok boşluk ve yoruma açık hükümler bulunmaktadır. ASAT testleri ve bu testlerin yıkıcı etkileri de düzenleme konusu yapılmayan hususlardandır. Nükleer kapasiteye sahip olmadıkları sürece ASAT silahlarının kullanımını ya da uzayda konuşlandırılmasını düzenleyen ya da özellikle yasaklayan bir uluslararası antlaşma bulunmamaktadır. Herhangi bir açık düzenleme bulunmamasına karşın ASAT testlerinin hukukiliği sorunu, genel olarak uzayın keşfi ve kullanımı için öngörülen uluslararası rejimle ve özel olarak da uzayda askeri güç kullanımına ilişkin hukuki tartışmalarla yakından ilgilidir. ASAT silahlarının uzayın askerileştirilmesi yanında uzay güvenliğini ilgilendiren bir diğer sonucu ise, uzay çevresinin korunması ve uzay enkazı sorunudur. ASAT testleri sonucu meydana gelen uzay enkazı yörüngedeki diğer uydular ve uzay çevresi bakımından tehlikeli sonuçlar doğurabilmekte ve bu yönüyle ASAT testleri sorumluluk hukukunun da konusunu oluşturabilmektedir.⁵

ABD, Rusya, Çin, Hindistan başta olmak üzere, ASAT teknolojisine sahip devlet sayısının artması⁶, yörüngedeki uyduların insan faaliyetleri üzerin-

⁵ Schellekens, s. 4-6.

⁶ Günümüzde ABD, Rusya, Hindistan, Çin, Almanya, Fransa, İsrail, İtalya ve Birleşik Krallık iletişim ve görüntüleme için özel askeri uzay varlıklarına sahip olan devletlerdir ve bu teknolojiye sahip olan devlet sayısı sürekli artmaktadır. Tronchetti, s. 365.

deki kritik önemi, ASAT testlerinin hem diğer uzay faaliyetleri hem de çevre üzerinde önemli sonuçlarının olması ve ASAT silahlarının uzayın askerileştirilmesinde bir araç olarak kullanılabilme potansiyeli uzay hukukunda ASAT testlerinin hukukiliğini araştırma ihtiyacını doğurmuştur. Uzay hukuku uluslararası hukukun bir alt dalıdır ve uzay hukukunun konusunu oluşturan her bir hukuki mesele uluslararası hukukun temel kurallarına tabidir. ASAT silahları için geçerli hukuk, uluslararası hukukun üç ana alanına ayrılabilir: Uzay ve gök cisimleri ile ilgili uluslararası uzay hukuku antlaşmaları, silahların denenmesi ve kullanımına ilişkin silah kontrol antlaşmaları ve kuvvet kullanma hukuku ve son olarak çevre hukukunun ilgili düzenlemeleri.⁷ Bu çalışma, ASAT testlerinin hukukiliğini uzay hukukuna ilişkin temel uluslararası antlaşmalar ve BM nezdinde uzay güvenliği bağlamında yürütülen çalışmalar çerçevesinde ortaya koymayı amaçlamaktadır.

I. UZAYIN ASKERİ KULLANIMI, SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ VE ASAT TESTLERİ

A. Uzay Güvenliği, ASAT Testleri ve Uzay Enkazı Sorunu

1950’lerde ilk kez uzaya insan yapımı yapay uyduların gönderilmesi denemelerinin yapılması ve uzay faaliyetlerinin hız kazanmasının temelinde, ABD ve SSCB’nin Soğuk Savaş döneminden kalma silahlanma rekabeti yer almaktadır.⁸ Uzaya ilişkin hukuki bir rejim oluşturma çabaları daha bu ilk yıllardan itibaren başlamış olsa da, ilk uzay antlaşmasının yapılması ve bu çabaların resmileştirilmesi ancak yıllar sonra gerçekleştirilebilmiştir. Uzay hukukunun temelinde Ay ve diğer gök cisimleri dahil uzayın münhasıran barışçıl amaçlarla kullanılması ve uzayda herhangi bir silah denemesinin yasak olması vardır. Devletler uzayı, eşitlik ilkesi temelinde herkesin kullanımına açık, insanlığın ortak menfaatine adanmış bir alan olarak tasarlamışlardır. Bu yöndeki öneriler bilhassa uzay çağının başat aktörleri olan ABD tarafından 1957’de, Sovyetler Birliği tarafından ise 1958’de yapılmıştır.⁹ Uzayın hukuki rejimine ilişkin çabalar bu silahlanma yarışını önlemeye yönelik önemli adımlar olsa da, uzay antlaşmalarındaki silahsızlanma hükümleri uzay silahlarının kullanımına veya kullanım şekline bazı kısıtlamalar getirmekle kalmış, bu antlaşmaların hiçbirisi uzayda silahlanmayı tam olarak yasaklamamıştır.¹⁰

⁷ Schellekens, s. 7.

⁸ Seyitoğlu Danışman, 2021, s. 169.

⁹ Cheng, s. 514.

¹⁰ Mostesher, Sa’id, “Space Law and Weapons in Space”, Oxford Research Encyclopedia of

Uzay çağının 4 Ekim 1957’de dünyanın ilk yapay uydusu olan Sputnik I ‘in Sovyetler Birliği tarafından uzaya fırlatılmasıyla doğuşunun ardından¹¹, uzay yarışı ve uzayın keşfi ve kullanımına ilişkin hukuki düzenlemeler devletlerin gündeminde yer almıştır. Bu tarihi andan günümüze kadar devletlerin uzay faaliyetleri gelişmiş ve uydular aracılığıyla uzaktan algılama, hava durumu tahmini, GPS teknolojisi (global positioning systems), afet yönetimi, televizyon yayını, telekomünikasyon gibi faaliyetler ile çeşitlenmiştir. Uydu teknolojisi, anılan sivil amaçların yanında devletlerin askeri faaliyetleri bakımından da stratejik öneme sahip olmuştur. Zaman içinde hem sivil amaçlara hem de askeri amaçlara aynı anda hizmet edebilen çift kullanımlı uydular gündeme gelmiştir.¹² İlk uydular yörüngeye yerleştirilir yerleştirilmez, devletler bu uyduları nasıl yok edeceklerini araştırmaya başlamış ve ilk kinetik ASAT silah testi 1959 gibi erken bir tarihte ABD tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çabalara Sovyetler Birliği ve Çin, ABD ile birlikte öncülük etmiş ve 2000’li yıllarda da Hindistan anti uydu sistemleri geliştiren devletler arasına katılmıştır.¹³

Uyduların ve genel olarak uzay nesnelerinin, bir savaşın yürütülmesi için sağlayabileceği askeri avantajdan ilk kez 1990 Körfez Savaşı sırasında yararlanılmıştır.¹⁴ ABD, “Çöl Fırtınası Operasyonu” adını verdiği hareket sırasında ilk kez uzaydaki ekipmanlarını dünyadaki askeri unsurlarla birlikte kullanmış, GPS, izleme ve iletişim uyduları vasıtasıyla önemli askeri veriler elde etmiştir.¹⁵ 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından ABD, askeri operasyonların uzay boyutuna hakim olmaya yönelik bir uzay politikası başlatmış; Avrupa Birliği, Rusya ve Çin de savunma ve güvenlik alanında uzayı askeri altyapının önemli

Planetary Science, 23 May 2019, (<https://oxfordre.com/planetaryscience/view/10.1093/acrefore/9780190647926.001.0001/acrefore-9780190647926-e-74>, Erişim Tarihi: 20.09.2024).

¹¹ İnsanlığın uzaya ilk yükselişi, esasında 1929’da Alman Ordusu’nun ilk roketi A-1.4’ü test etmesine dayanmaktadır. Almanya 2. Dünya Savaşı’na kadar bu roketlerin sayısını kademli olarak artırmış ve elde edilen teknolojik başarı, ABD ve Sovyetler Birliği’nin savaş sonrasında Alman mühendislerini kendi bünyesinde istihdam etmesine ve uzayda askeri üstünlük elde etme yarışına girmesine neden olmuştur. Byers / Boley, s. 258-259.

¹² Freeland, s. 35-36.

¹³ Byers / Boley, s. 308. Sonraki yıllarda gerçekleştirilen testlere ilişkin bkz: Secure World Foundation, ‘History of ASAT Tests in Space’ (2022) (https://docs.google.com/spreadsheets/d/1e5GtZEzd06xk41i2_c13c8jRZDjvP4Xwz3BV5UHwi48/edit#gid=0, Erişim Tarihi: 20.09.2024).

¹⁴ Daha önce de uydu iletişimi Vietnam Savaşı’nda, 1983’te Grenada’nın işgalinde, 1986’da Libya Eldorado Kanyonu Operasyonu’nda da kullanılmıştır. Bkz: Schellekens, s. 3.

¹⁵ Sökmen Alaca, s.16.

bir parçası olarak görmüşlerdir. Uzay nesnelerinin sağladığı askeri avantajlar ve uzay yetenekli devletlerin uzayı askeri operasyonlarının stratejik bir bileşeni haline getirmeyi amaçlayan uzay politikaları, yakın gelecekte uzay savaşının kaçınılmaz olacağı yorumlarının yapılmasına dahi neden olmuştur.¹⁶

ASAT silahları, Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında geliştirilmiş, ilk testi ABD, havadan fırlatılan balistik füzeleri içeren *Bold Orion Programı*'nın bir parçası olarak 1959'da gerçekleştirirken¹⁷, Sovyetler Birliği ise 1968 ile 1982 yılları arasında yirmi uzay tabanlı ASAT silah testi gerçekleştirmiştir. Her iki devlet de hem doğrudan yükselen hem de uzay tabanlı ASAT silahlarını geliştirmeye ve test etmeye devam ederken, uzayda meydana gelebilecek herhangi bir kinetik darbenin yüzbinlerce parça oluşturarak uzay enkazına sebep olabileceği ve bu riskin hava tahmini, navigasyon, uçak ve gemi iletişimi, finansal hizmetler, tarım, ormancılık, balıkçılık, çevre bilimi, arama, kurtarma ve afet yardımı gibi amaçlara yönelmiş sivil ve askeri uyduları tehdit edebileceği anlaşılmıştır.¹⁸

ASAT teknolojisi gelişirken çeşitlenmiş ve üç ana kategoride değerlendirilebilecek silahlar ortaya çıkmıştır: Kinetik ASAT silahları, izotropik nükleer silahlar ve yönlendirilmiş enerji silahları.¹⁹ Birleşmiş Milletler Cenevre Silahsızlanma Araştırmaları Enstitüsü tarafından yapılan tanıma göre ASAT silahları; *uzaydaki bir uyduyu nükleer veya konvansiyonel patlama, yüksek hızda çarpışma veya yönlendirilmiş enerji ışını yoluyla yok etmek veya devre dışı bırakmak için tasarlanmış silahlardır. ASAT silahları yer tabanlı ya da uzay tabanlı olabilir, havadan ya da denizden fırlatılabilirler.*²⁰

¹⁶ Freeland, s. 47.

¹⁷ Parsch, Andreas, 'WS-199' (1 November 2005), Directory of US Military Rockets and Missiles – Appendix 4: Undesignated Vehicles, (<https://www.designation-systems.net/dusrm/app4/ws-199.html>, Erişim Tarihi: 20.09.2024).

¹⁸ Byers / Boley, s. 262-263. Hem ABD hem de Sovyetler Birliği'nin ASAT denemesi çalışmaları 1970'li yıllarda hız kazanmıştır. Bu ilk denemelerde geliştirilen nükleer olmayan cihazlar, hem keşif hem de iletişim uydularının imhası ya da etkisiz hale getirilmesi amacıyla sınırlı olmak üzere planlanmıştır. ABD çalışmalarını hedeflenen bir uydula çarpışarak amacına ulaşan nükleer olmayan ve patlayıcı olmayan bir silahın üretilmesi ile sınırlandırmışken, Sovyetler Birliği ise hedeflenen uyduyu patlatarak yok etmek veya etkisiz hale getirmek üzere üretilen nükleer olmayan bir silahı tasarlamıştır. Bu iki silah görünürde nükleer olmaması bakımından aynı ise de, Sovyetler Birliği'nin tasarımında cihaz, menzili içinde uçan ve patlayıcı özelliği olan bir cihazdır. Zedalis / Wade, s. 455-456.

¹⁹ Schellekens, s. 3-4; St. James, s. 468.

²⁰ United Nations Institute for Disarmament Research Geneva (UNIDIR/91/79). "Prevention of an Arms Race in Outer Space: A Guide to the Discussions in the Conference on Disarma-

Kinetik ASAT silahları, uyduları yok etmek veya devre dışı bırakmak için fiziksel olarak çarpışan ve doğrudan çarpma yoluyla hasara neden olan en yaygın anti-uydu silahıdır. Genellikle roketler veya fırlatma araçları aracılığıyla, hedef uyduya yönlendirilmiş cisimler göndererek etkili olurlar. Bu silahlar kütleleri ve hızlarının ürettiği kinetik enerji sayesinde uyduları takip eder ve doğrudan çarparak veya yakın mesafeden ateş ederek uyduları yok eder ya da etkisiz hale getirir. Nükleer ASAT silahları, atmosferin üst katmanlarında nükleer patlamalar gerçekleştirerek birçok uyduyu ve elektronik sistemi devre dışı bırakabilen yüksek yıkıma sebep olma potansiyeli olan anti-uydu silahlardır. Kıtalararası balistik füze veya balistik füze önleyiciler tarafından bir uydunun menziline taşınabilir ve patlatılabilirler. Bazen de nükleer silahlar bir uydu görünümüne bürünmüş şekilde uzayda konuşlandırılabilir ve böyle bir durumda bu uydunun nükleer silah olma özelliğini tespit etmek zor olabilir. Yönlendirilmiş enerji silahları ise parçacık ışınli silahlar, radyo frekanslı silahlar ve lazer silahlarından oluşur ve yer tabanlı veya uzay tabanlı olabilir. Bu silahlar uyduları hedef alarak iletişimi, elektronik aksamı veya sensörleri bozabilir.²¹ Nükleer ASAT silahları potansiyel olarak büyük yıkıma neden olabilirken, Kinetik ASAT silahları da uzaydaki diğer uydu ve araçlara zarar verebilecek enkaz yaratma riskini taşır.

ASAT silahlarının uzayın güvenli ve sürdürülebilir bir alan olmasını tehdit eden en önemli sonuçlarından biri uzay enkazı (uzay çöprü)dür. Uzay enkazı sorunu daha önce herhangi bir uzay antlaşmasında özel olarak düzenlenmemiştir. Ajanslar Arası Uzay Enkazı Koordinasyon Komitesi (IADC) 2002 yılında “Uzay Enkazı Azaltma Kılavuzları”nı yayımlamış ve daha önce herhangi bir uluslararası metinde tanımlanmayan uzay enkazına ilişkin bir tanım ortaya koymuştur.²² ‘IADC’nin hazırladığı rehberde yer alan uzay enkazı tanımına

ment”. United Nations Publication: New York, 1991, s. 177.

²¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: Gouveia, s. 163–184.

²² Mejia-Kaiser, Martha, “Space Law and Hazardous Space Debris”, Oxford Research Encyclopedia of Planetary Science, 30 January 2020, (<https://oxfordre.com/planetaryscience/view/10.1093/acrefore/9780190647926.001.0001/acrefore-9780190647926-e-70>, Erişim Tarihi: 20.09.2024). Ajanslar Arası Uzay Enkazı Azaltma Koordinasyon Komitesi (IADC), çeşitli uzay ajanslarından (Avrupa Uzay Ajansı, ABD, Almanya, Birleşik Krallık, Çin, Fransa, Güney Kore, Hindistan, İtalya, Japonya, Kanada, Rusya Uzay Ajansları) oluşan bir hükümetlerarası kuruluştur. 1993 yılında yörüngedeki uzay enkazı sorununa ilişkin iş birliği ve ortak mücadele amacıyla kurulmuştur. Ajanslar Arası Uzay Enkazı Azaltma Koordinasyon Komitesi (IADC) internet sitesi, (https://iadc-home.org/what_iadc, Erişim Tarihi: 20.09.2024). Daha sonra bu Kılavuzlar birtakım değişikliklerle Birleşmiş Milletler Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi nezdinde de kabul edilmiştir. Space Debris Mitigation Guidelines of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, Annex to the

göre; “*Uzay enkazları, Dünya yörüngesinde bulunan veya atmosfere yeniden giren, parçaları ve unsurları da dahil olmak üzere insan yapımı olan, işlevsel olmayan tüm nesnelerdir.*”²³ Bu nesneler imha edilmediği sürece yörüngede kalır ve potansiyel olarak daha fazla çarpışmaya neden olabilir. Literatürde “Kessler etkisi” olarak tanımlanan bu zincirleme reaksiyon, artan miktarda uzay enkazı ve özellikle de takip edilemeyen parçacık döküntüleri meydana getirip, diğer uzay faaliyetleri, uzay nesneleri ve astronotlar için tehlikeli bir duruma sebep olmaktadır. Devletler ve özel hukuk kişilerinin yürüttüğü uzay faaliyetleri ve yörüngedeki uydular, yörüngeye herhangi bir yeni uzay nesnesi fırlatılmasa dahi, yörüngede ve uzayda bulunan başka bir uzay enkazı tarafından yok edilme veya hasar görme riskiyle karşı karşıya kalabilmektedir.²⁴

11 Ocak 2007’de Çin operasyonel olmayan meteoroloji uydularından birini (Fengyun- 1C(FY-1C)) hedef alan bir ASAT testi gerçekleştirmiş, bu test sonuncunda alçak Dünya yörüngesinde (LEO) on yıllar boyunca kalacak ve Uluslararası Uzay İstasyonu gibi diğer uzay nesnelerine tehdit oluşturacak önemli miktarda uzay enkazı (3000’den fazla parçadan oluşan bir bulut) meydana gelmiştir. Bu ASAT testi, şimdiye kadar gözlemlenen en büyük uzay enkazlarından birine yol açmıştır. Çin’in Xichang Uzay Fırlatma Merkezi’nden fırlattığı bu balistik füze, herhangi bir patlayıcı içermemesine rağmen, çarpmanın şiddetiyle uyduyu tamamen yok etmiştir. Zaman içinde yapılan gözlemler sonucunda, meydana gelen uzay enkazının büyük kısmının (yaklaşık

Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space to the General Assembly, UN Doc. A/62/20, 47–50, (26.07.2007).

²³ IADC (Inter-Agency Space Debris Coordination Committee), (2002, Revision 2, 2020), Space Debris Mitigation Guidelines, (<https://orbitaldebris.jsc.nasa.gov/library/iadc-space-debris-guidelines-revision-2.pdf>, Erişim Tarihi: 20.09.2024), s. 6.

²⁴ Uzay faaliyetlerine ilişkin bilimsel ve teknik bilginin artması, teknolojinin gelişmesi ve uzay faaliyetlerinin çeşitlenmesi uzay alanında büyük kazanımlar olmasının yanında uzay enkazının artmasına da yol açmaktadır. 2009 yılında ABD iletişim uydusu Iridium 33 ve hizmet dışı bırakılmış Rus uydusu Cosmos 2251’in Kuzey Sibirya üzerinden geçerken çarpışması (uzayda iki sağlam uzay aracının ilk çarpışması), 2011 yılında NASA’nın Üst Atmosfer Araştırma Uydusu (UARS) ve Almanya’nın Röntgensatellit X-ışını teleskop uydusunun (RO-SAT) Dünya atmosferine kontrolsüz yeniden girişleri, 2013 yılında Ekvador’un yörüngedeki ilk ve tek uydusu Pegasus’un Hint Okyanusu üzerinde bir Sovyet roketinin yakıt deposundaki parçacıklarla çarpışması uzay enkazı konusunda verilebilecek örneklerdir. Bunun yanında alçak Dünya yörüngesinde (LEO: Low Earth Orbit) kontrolsüzce sürüklenen ve muhtemel çarpışmalara sebep olabilecek eski uyduların varlığı, uzay enkazının güncel hukuki tartışmalara konu olmasına sebep olmaktadır. Robinson, Tim / Wheeler, Joanne, “Space Debris: The Legal Issues”, Royal Aeronautical Society, 3 January 2014, (<https://www.aerosociety.com/news/space-debris-the-legal-issues/>, Erişim Tarihi: 20.09.2024).

%97'sinin) alçak Dünya yörüngesinde kaldığı tespit edilmiştir.²⁵ Meydana gelen büyük zarar riskine rağmen, uzaya ilişkin hukuki rejimin kırılganlığı ve siyasi saikler nedeniyle, uluslararası hukuk bakımından Çin'in olaydan uluslararası sorumluluğu gündeme gelmemiştir.²⁶

27 Mart 2019'da Hindistan ilk ASAT testini, Microsat-R adındaki görüntüleme uydusunu hedef alan XSV-1 projesiyle²⁷ gerçekleştirerek, uzay yetenekli devletler arasında ASAT testi gerçekleştiren dördüncü devlet olmuştur. 2016'dan beri planlanan bu proje, Hindistan'ın uzaydaki mevcut varlıklarını korumak için uzayda savunma yeteneğini incelemek amacıyla yapılmıştır. Operasyonel uydulara ve uzay araçlarına zarar vermemek için görev mümkün olan en düşük irtifada planlanmıştır.²⁸ Kendi uydularından birini yok ederek doğrudan yükselen anti-uydu (DA-ASAT) sistemini²⁹ test eden Hindistan, meydana gelen 130 parçadan fazla uzay enkazının 2023 yılına kadar yörüngeden ayrılması ve diğer testlere nazaran az miktarda uzay enkazı oluşturması sebebiyle uluslararası tepkiyle karşılaşmamıştır. Hindistan bu test ile kendisinin de ASAT denemeleri gerçekleştirebilen ve gelecekte bu konuda söz sahibi olabilecek devletler arasında olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır.³⁰

²⁵ Uyduyu tamamen yok eden bu tür kinetik öldürme silahları (kinetic kill vehicle), yörüngeye girmeyip, bunun yerine balistik bir yay üzerinde uzayda seyahat eden doğrudan yükselişli bir anti-uydu (ASAT) saldırısı olarak bilinir. Weeden, Brian, "2007 Chinese Anti-Satellite Test Fact Sheet", Secure World Foundation, 23 November 2010, (https://swfound.org/media/9550/chinese_asat_fact_sheet_updated_2012.pdf, Erişim Tarihi: 20.09.2024).

²⁶ Bkz: Sankaran, s.19–46.

²⁷ Anılan proje, "Mission Shakti" olarak bilinir.

²⁸ Kosambe, s. 172.

²⁹ Kinetik anti uydu silahlarının iki türü vardır: Direct Ascent Anti Satellite Testing(DA-ASAT):Doğrudan yükselen uydusavar (DA-ASAT) silah sistemleri Dünya'dan fırlatılır ve hızla hedef uydunun yörünge hızından daha yüksek bir hıza çıkar. Uydunun nerede olacağı tahminini kullanan DA-ASAT silahı, uydunun yörüngesindeki daha sonraki bir noktada önünü keserek çarpışma gerçekleştirir. Co-orbital Anti Satellite Testing: Eş-yörüngeli ASAT silahları ise, Dünya yüzeyinden hareketli bir hedefi vurmanın birçok zorluğunu hafifletmek için geliştirilen ve hızla rağbet gören bir önleme sistemidir. Eş-yörünge ASAT sistemleri diğer uydular gibi yörüngeye yerleştirilir. İhtiyaç duyulduğu anda, sistem bir füzeyi konuşturur ve ardından hedef uyduyu hızlandırıp önünü keserek çarpışma gerçekleştirir. Bhatnagar, Sarthak, / Glickman, Eli, / Goldblum Bethany, / Gupta, Ritwik, / Lenkeit, Kaitlyn, / Menton, Jane Darby, / Neciuk And-rew, / Reddie Andrew, / Sofat Vishwaa, / Walker Leah, "Russian Nuclear ASAT Weapons: The Fallout", Lawfare, 26 February 2024, (<https://www.lawfaremedia.org/article/russian-nuclear-asat-weapons-the-fallout#site-main>, Erişim Tarihi: 20.09.2024).

³⁰ Weeden, Brian, "Indian Direct Ascent Anti - Satellite Testing", Secure World Foundation, Updated July 2023, (https://swfound.org/media/207606/fs23-03_indian-da-asat-testing_0723.pdf, Erişim Tarihi: 20.09.2024).

15 Kasım 2021’de Rusya’nın eski bir Rus uydusunu (Tselina-D) hedef alan uydusavar silah testi, 1500’den fazla izlenebilir yörünge enkazının ve yüzlerce de küçük enkazın oluşmasına yol açmasının yanında, uzayda insan hayatını da doğrudan tehlikeye atan ilk test olmuştur. Uluslararası Uzay İstasyonu’ndaki astronotlar kenetlenmiş kapsüllere sığınmak zorunda kalmışlardır. ABD, bu tür denemelerle Rusya’nın bütün ulusların çıkarlarını tehdit ettiğini, silah testi kapsamında uzayı savaş alanı haline getirip tehlikeli ve sorumsuz davrandığını, İngiltere ise uzayın güvenliği, emniyeti ve sürdürülebilirliğinin tamamen hiçe sayıldığını dile getirmiş,³¹ uluslararası kamuoyu Rusya’yı, Uluslararası Uzay İstasyonu ve astronotlarını ve inşa halindeki Çin Uzay İstasyonu da dahil olmak üzere aktif uyduları tehlikeye atmakla suçlamış, Rusya ise kendi uydularından birine uydusavar füze denemesi yaptığını kabul etmekle birlikte, tehlikeli herhangi bir sonucun meydana gelmediğini iddia etmiştir.³²

14 Şubat 2024’te Rusya’nın uzayda nükleer başlıklı ASAT silahları geliştirme ve konuşlandırma girişiminde bulunduğu dair ABD istihbaratına dayanan raporların gündeme gelmesiyle, ASAT teknolojisinin hukukiliği tekrar tartışılmaya başlamıştır. ABD, Rusya’nın yörüngedeki uyduları tehdit etme potansiyeli olan bir silah geliştirdiğini ancak henüz konuşlandırmadığını, gelişmenin, endişe verici olmakla birlikte, acil bir güvenlik riski oluşturmadığını açıklamıştır. Beyaz Saray Ulusal Güvenlik Konseyi Sözcüsü konuya ilişkin yaptığı açıklamada, *“Rusya’nın geliştirdiği teknolojinin insanlara saldırmak veya yeryüzünde fiziksel yıkıma yol açmak için kullanılabilecek bir silah olmadığını ancak böyle bir silahın iletişim, ulaşım, meteoroloji ve finansal işlemlerde kullanılan sistemlere müdahale edebileceğini ve uzay misyonu yürüten astronotları tehdit edebileceğini”* söylemiştir. Geliştirilen nükleer gücün, nükleer enerjiyle çalışan bir cihaz mı yoksa bir nükleer silah mı olduğuna dair bilgi verilmemiş, Rusya’nın geliştirdiği iddia edilen bu yeni teknolojinin detaylarının gizli tutulduğu bilgisi verilmiştir.³³ Rusya Devlet Başkanı Putin

³¹ The Guardian: “US accuses Russia of ‘dangerous’ behavior after anti-satellite weapons test”, 15 Nov. 2021, (<https://www.theguardian.com/science/2021/nov/15/us-investigating-debris-event-space-reports-russia-anti-satellite-weapon-test>, Erişim Tarihi: 20.09.2024).

³² The Guardian: “Russia admits to anti-satellite missile test but denies ‘dangerous behavior’”, 16 Nov 2021, (<https://www.theguardian.com/science/2021/nov/16/russia-defends-anti-satellite-missile-test>, Erişim Tarihi: 20.09.2024).

³³ NPR: “Russia is working on a weapon to destroy satellites but has not deployed one yet”, 15 Feb. 2024, (<https://www.npr.org/2024/02/15/1231594952/russia-national-security-threat-space-nuclear>, Erişim Tarihi: 20.09.2024).

konuya ilişkin açıklamasında, “*Moskova’nın uzayda nükleer silah kullanma niyetinde olmadığını ve ülkenin yalnızca ABD’ninkine benzer uzay yetenekleri geliştirdiğini*” iddia etmiştir.³⁴ Nükleer yıkıma sebep olabilecek ayırım gözetmeyen böyle bir silahın sadece hedeflenen uyduyu değil, çok sayıda uyduyu da yok edebilme ve ciddi çevresel zarara yol açma potansiyeli olması uluslararası toplumda endişelere yol açmıştır.

Uzay güvenliğinin sağlanması ve uzay faaliyetlerinin oluşturabileceği risklerin azaltılması için, giderek artan hukuki ve teknik riskleri taşıyan uzay enkazı sorununun hukuki düzlemde tartışılması ihtiyacı doğmuştur. Literatürde konuya ilişkin değerlendirmeler yer almasına karşın, uluslararası hukukun bağlayıcı kuralları temelinde bir çözüm ya da düzenleme bulunmamaktadır. Uzay hukukunun temel problemlerine değinen uzay antlaşmalarının bazı hükümleri soruna ilişkin değerlendirme yapma imkânı sunmaktadır. Ancak bu antlaşmaların ilgili hükümleri doğrudan uzay enkazı sorununu düzenlemekte, uzay faaliyetlerinin güvenli şekilde ve tüm insanlığın menfaatine yürütülmesine hizmet edecek genel ifadelerden oluşmaktadır. Uzay enkazı sorununa yönelik pek çok uluslararası aktörün birtakım standartlar ve iyi uygulama örnekleri içeren düzenlemeleri bulunsa da³⁵, anılan düzenlemelerin bağlayıcı nitelikte olmaması uluslararası düzlemde etkinliğini azaltmaktadır.

Uzay güvenliği, uzay yetenekli devletler için uzayda askeri güç ve avantaj elde etmenin yanı sıra, farklı güvenlik endişeleri barındırması dolayısıyla devletler için farklı anlamlar taşımıştır. Rusya ve Çin uzay güvenliğinin en önemli ayağının uzayda silahsızlanma olduğunu savunmuş ve silahsızlanma tasarılarına destek veren Avrupa Birliği devletleri ile birlikte uzayda silahsızlanmaya ilişkin uluslararası kodifikasyon çalışmalarına öncülük etmeyi amaçlamıştır. Silahsızlanmanın ikincil önemi olduğunu ve uzay güvenliğinin uzayın sürdürülebilirliği temelinde sağlanabileceğini savunan ABD ise, Rusya ve Çin’in silahsızlanma tasarılarına sürekli karşı çıkarak bağlayıcı metin oluş-

³⁴ PBS NEWS: “Putin denies U.S. claims that Russia intends to deploy nuclear weapons in space”, 21 Feb. 2024, (<https://www.pbs.org/newshour/world/putin-denies-u-s-claims-that-russia-intends-to-deploy-nuclear-weapons-in-space> , Erişim Tarihi: 20.09.2024).

³⁵ Birleşmiş Milletler Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi (UNCOPUOS), Ajanslar Arası Uzay Enkazı Koordinasyon Komitesi (IADC), Avrupa Uzay Ajansı (ESA), Uluslararası Standardizasyon Örgütü (ISO), Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU) gibi aktörler uzay enkazı sorununa ilişkin kılavuzlar ve standartlar düzenlemiştir. Bunun yanında ABD, Rusya, Çin, Fransa, Birleşik Krallık, Avusturya, Danimarka, Güney Kore, Kanada, Ukrayna, Güney Kore, Almanya, Belçika, Hollanda, Japonya, Nijerya ulusal mevzuatlarında uzay enkazı meselesine ilişkin sınırlı düzenlemelere yer vermiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Akyol, s. 93- 123.

turma çabalarını sürüncemede bırakmıştır. Uzay faaliyetlerini garantiye almak isteyen ABD, uzay çevresinin dünyanın ekonomik ve ticari gelişimi için önemli olduğunu ve uzay çevresinin sürdürülebilirliğinin önündeki en önemli engelin uzay atıkları ve uzay cisimlerine ilişkin istihbaratta iş birliği eksikliği olduğunu savunmuştur.³⁶ Uzayın sürdürülebilir ve güvenli bir alan olması şüphesiz bütün insanlığın menfaatinedir. Ancak devletlerin çıkar çatışmaları, uzayı ve kaynaklarını tüketme konusundaki rekabet, giderek artan düzeyde ASAT testlerinin yapılması ve bu testlerin uzay enkazı meydana getirme ve uzayda kontrolsüz silahlanma gibi tehlikeli sonuçlar meydana getirmesi riski uzay güvenliğini tehdit etmektedir. Uzay hukukunun temel kaynaklarında uzayda silahlanma yarışı ve uzay güvenliğinin tehdit edilmesi risklerinin bertaraf edilmesi amacıyla uzay faaliyetlerine ve uzayın hukuki rejimine ilişkin temel ilkeler belirlenmiştir. Bu amaca hizmet eden en önemli uzay hukuku prensibi, uzayın münhasıran barışçıl amaçlarla kullanılması ilkesidir.

B. Uzayın Münhasıran Barışçıl Amaçlarla Kullanılması İlkesi ve ASAT Testleri

Uzay çağının başlaması ve devletlerin uzay faaliyetlerine yönelik birtakım adımlar atmasıyla şekillenmeye başlayan uzay hukukunun en temel prensiplerinden biri, uzayın münhasıran barışçıl amaçlarla kullanılması ilkesidir. Uzay hukukunun temellerini atan ilk uluslararası belgelerde uzayın münhasıran barışçıl amaçlar için kullanılacağına özellikle vurgu yapılmıştır. Ancak anılan ilke uzay hukukunun kaynaklarında tanımlanmamış, “barışçıl amaçlar” ifadesinin sınırı ve hangi faaliyetleri kapsayacağı devletlerin yorumuna bırakılmıştır. Uzay güvenliğinin garantisi sayılabilecek bu ilkenin devletler tarafından nasıl yorumlandığı, hukuki değeri ve bağlayıcı gücü, ASAT testlerinin ve uzayda silahlanma yarışının hukuki sonuçlarının ve bu faaliyetlerden kaynaklanan uluslararası sorumluluğun belirlenmesi için yol gösterici olacaktır.

Uzayın hukuki rejimine ilişkin hükümler içeren ve anılan ilkeyi uzay hukuku bağlamında ele alan ilk uluslararası belge, 18 Aralık 1958 tarihli ve 1348 sayılı BM Genel Kurul kararıdır.³⁷ “Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması

³⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz: Balcı, s. 2079 -2109.

³⁷ Uzayın hukuki rejiminin tartışılmaya başlandığı bu dönemlerde, BM’nin gündeminde bir yandan da silahsızlanma konusu vardı. Uzay faaliyetlerinin münhasıran barışçıl ve bilimsel amaçlarla yürütülmesini sağlamak üzere tasarlanmış bir denetim sisteminin gerekliliği, ilk kez BM Genel Kurulu’nun 14 Kasım 1957 tarihli ve 1148(XII) sayılı kararında, silahsızlanma bağlamında vurgulanmıştır. (UNGA Res. 1148(XII), (14.11.1957), para. 1-f), Seyitoğlu Danışman, 2021, s. 171.

Sorunu” başlığını taşıyan bu kararda, devletlerin egemen eşitliği temelinde, uzay faaliyetlerinin insanlığın yararına olacak şekilde ve münhasıran barışçıl amaçlarla yürütüleceği belirtilmiştir. Karara göre, uzayın münhasıran barışçıl amaçlarla kullanılması insanlığın ortak menfaatidir ve bu amacın temini için BM bünyesinde bir komite oluşturulmalıdır.³⁸ BM Genel Kurulu’nun bu kararıyla Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi önce *ad hoc* komite olarak kurulmuş, daha sonra daimi komiteye dönüştürülmüştür³⁹ ve uzaya ilişkin hukuki rejimi belirleyen bütün uzay antlaşmaları bu komite tarafından hazırlanmıştır.⁴⁰

Uzayın hukuki rejimini belirleyen uzay antlaşmalarında Ay ve diğer gök cisimlerinin münhasıran barışçıl amaçlarla kullanılması ilkesi yer almaktadır. Uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin en temel ve kapsamlı bağlayıcı metin olan 1967 tarihli Ay ve Diğer Gök Cisimleri Dâhil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetlerini Yöneten İlkeler Hakkında Antlaşma (1967 Uzay Antlaşması)’nın 4. maddesine göre uzayın, askeri personelin bilimsel ve diğer barışçıl amaçlı faaliyetleri (keşif, gözetleme vs.) dışında, her türlü askeri kullanımı yasaktır. Antlaşmaya taraf devletler, Ay ve diğer gök cisimlerini münhasıran barışçıl amaçlarla kullanılmalıdır.⁴¹ Antlaşmada yer alan barışçıl amaçlarla kullanım ifadesi açıklanmadığı için uzayda gerçekleştirilecek askeri faaliyetlerin tamamen mi yasak olduğu, bu ifadeden ne anlaşılması gerektiği belirsizliğe sebep olmuştur.

1967 Uzay Antlaşması’nın barışçıl amaçlarla kullanım ilkesini düzenlediği ilgili hükümde askeri faaliyetler tamamen yasaklanmamış, barışçıl veya bilimsel amaçlara yönelen askeri faaliyetler serbest bırakılmıştır. Günümüzde yaygın görüş barışçıl amaçlar ifadesinin “saldırgan olmayan” faaliyetleri kapsadığı yönündedir. BM Genel Kurulu’nun uzayın barışçıl amaçlarla kullanılması ilkesini tartıştığı ilk toplantılarda “barışçıl” ifadesi “askeri” kelimesinin karşısı olarak kullanılmıştır.⁴² ABD’nin de aralarında olduğu kimi devletler, uzayda yürütülecek faaliyetlerinin engellenmesini istemedikleri için, “barışçıl” ifadesini “saldırgan olmayan” şeklinde değerlendirmek gerektiğini ileri

³⁸ Question of the Peaceful Use of Outer Space, UNGA Res. 1348(XIII), (18.12.1958).

³⁹ Committee on the Peaceful Uses of Outer Space. UNGA Res. 1472 (XIV), (12.12.1959)

⁴⁰ Seyitoğlu Danışman, 2019, s.18.

⁴¹ Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 January 1967, 610 UNTS 205, No. 8843, md. 4.

⁴² Wolff, s. 72.

sürmüş; SSCB'nin içinde bulunduğu diğer grup ise, askeri faaliyetlerle barışçıl amacın birbirleriyle bağdaşmayacağını ileri sürerek askeri amaçlar taşıyan bütün uzay faaliyetlerinin yasaklanmasını istemiştir.⁴³

1967 Uzay Antlaşması'nın uzayın münhasıran barışçıl amaçlarla kullanılması ilkesini düzenleyen 4. maddesi açıkça askeri personel ve teçhizatla bilimsel amaçlı askeri faaliyetlerin uzayda yürütülebileceğini düzenlemiştir. Dolayısıyla "barışçıl amaçlar" ifadesi askeri olan bütün faaliyetleri yasaklamamaktadır.⁴⁴ Ayrıca Antlaşma'nın Birleşmiş Milletler Şartı'na atıf yapan 3. maddesi zaten uzayda saldırgan faaliyetleri yasakladığı için, silahsızlanma hükmü içeren 4. maddesiyle tekrar saldırgan olan uzay faaliyetlerinin yasaklanmasına gerek yoktur.⁴⁵ Antlaşma'nın barışçıl amaçlarla kullanım ifadesi saldırgan olmayan bütün uzay faaliyetlerine izin verildiği şeklinde anlaşılmalıdır. 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 31. maddesine göre; *"bir antlaşma, antlaşmanın içeriği ile bağlantılı olarak ve konu ile amacının ışığı altında, terimlerin olağan anlamına uygun bir biçimde iyi niyetle yorumlanmalıdır."*⁴⁶ Uzayın münhasıran barışçıl amaçlarla kullanılması ilkesinin anlamı yorumlanırken, 1967 Uzay Antlaşması'nın uzay faaliyetlerinde işbirliği, uzayın herkese açık olması, insanlığa adanmış bir alan olarak görülmesi gerektiği gibi hükümleri ve yapılışı sırasındaki temel amacı da göz önünde bulundurulmalıdır. Bunun yanında 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, antlaşmanın bağlamına ek olarak, *"antlaşmanın uygulanmasında tarafların antlaşmanın yorumlanmasına ilişkin mutabakatını ortaya koyan her türlü müteakip uygulamanın"* bir antlaşmayı yorumlamak için kullanılabilirliğini öngörmektedir.⁴⁷ Günümüzde uzay birçok askeri avantaj sağlamakta ve askeri hedeflere yönelmiş uzay faaliyetleri yürütülmektedir. Dolayısıyla devletlerin uygulamaları, uzayın barışçıl amaçlarla kullanılması ilkesinin askeri kullanımları dışlamayacak şekilde anlaşılması gerektiğini pekiştirecek niteliktedir.⁴⁸

1979 tarihli Devletlerin Ay ve Diğer Gök Cisimlerindeki Faaliyetlerini Yöneten Anlaşma (1979 Ay Anlaşması) da 3. maddesinde uzayın münhasıran

⁴³ Bkz: Erdem, s.144-145; Wolff, s. 74-75; Zedalis / Wade, s. 468-475.

⁴⁴ Erdem, s. 146.

⁴⁵ Cheng, s. 521.

⁴⁶ Vienna Convention on the Law of Treaties. 23 May 1969, 1155 UNTS 331, No. 18232.

⁴⁷ 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, md. 31/3(b).

⁴⁸ Schellekens, s. 11.

barışçıl amaçlarla kullanılması ilkesini, 1967 Uzay Antlaşmasının ilgili hükümüne benzer olarak, düzenlemiştir. Ancak 1979 Ay Anlaşması, 1967 Uzay Antlaşmasından farklı olarak, uzayın hukuki rejimini “insanlığın ortak mirası” olarak belirlemiş ve bu konseptin temel özelliklerinden biri olarak Ay ve diğer gök cisimlerinin münhasıran barışçıl amaçlarla kullanılacağını hüküm altına almıştır.⁴⁹ 1979 Ay Anlaşmasının ilgili maddesinde “insanlığın ortak mirası” kavramı tanımlanmamıştır. Ancak literatürde bu rejimin temel özellikleri üzerinde bir uzlaşa hakimdir. Buna göre; hiçbir devletin egemenliği altına bulunmayan ve hakimiyet altına alınamayan bu alanlar münhasıran barışçıl amaçlar için kullanılmalıdır, kaynakları eşitlik temelinde ve hakkaniyete uygun olarak bütün dünya uluslarınca paylaşılmalı ve kaynakların yönetimi ve işletimi uluslararası bir rejime tabi olmalıdır.⁵⁰ 1979 Ay Anlaşmasının 11. maddesinde de insanlığın ortak mirası sayılan Ay ve diğer gök cisimlerinin doğal kaynaklarının düzenli ve güvenli bir şekilde geliştirilmesini sağlamak için, herhangi bir şekilde milli iktibasa veya özel mülkiyete konu olamayacağı, uluslararası hukuk kuralları gereğince ve Anlaşma hükümleri uyarınca hiçbir ayırım gözetmeksizin ve eşitlik esasına göre kullanılacağı, doğal kaynakların işletilmesi mümkün hale gelir gelmez bu kaynakların işletilebilmesi için uluslararası bir rejim kurulması düzenlenmiştir.⁵¹

1979 Ay Anlaşması, uzay yetenekli devletler tarafından imzalanmadığı ve az katılımlı bir uluslararası bağlayıcı metin olduğu için⁵² literatürde etkisiz

⁴⁹ Agreement on Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies, 18 December 1979, 1363 UNTS 3, No. 23002, md. 3, 11.

⁵⁰ Baslar, s. 82-84. Esasında “insanlığın ortak mirası” kavramı ilk kez BM Genel Kurulu’nun 1970 tarih ve 2749(XXV) sayılı kararıyla derin deniz yatağı ve okyanus tabanına ilişkin olarak uluslararası metinlerde düzenleme konusu olmuştur. Declaration of Principles Governing the Sea-Bed and the Ocean Floor, and the Subsoil Thereof, beyond the Limits of National Jurisdiction, UNGA Res. 2749 (XXV), (17.12.1970). Derin deniz yatağına ilişkin oluşturulan uluslararası rejime benzer bir rejim, uzay kaynakları kullanılabilir teknoloji elde edilince uzay için de oluşturulmak istenmiştir.

⁵¹ 1979 Ay Anlaşması, md. 11. 1967 Uzay Antlaşması gibi kapsayıcı ve genel hükümler içeren bir uluslararası antlaşma varken 1979 Ay Anlaşmasına ihtiyaç duyulmasının nedeni, Anlaşma’nın Giriş kısmında dile getirilmiştir: “Anlaşma, *Dünya’nın doğal uydusu olan Ay’ın uzay faaliyetlerinde önemli ve özel bir yeri olacağından, Ay’ın uluslararası bir çatışma alanı haline gelmesini önlemek, Ay’ın araştırılması ve kullanılması konusunda Devletler arasında işbirliğini teşvik etmek, gelecekte gerçekleştirilecek ilerlemeleri dikkate almak suretiyle Ay’ın doğal kaynaklarının adaletle paylaşılmasını sağlamak amacıyla* kaleme alınmıştır.”1979 Ay Anlaşması, Giriş. Anlaşma’da açıkça Ay’la ilgili hükümlerin güneş sistemi içindeki bütün diğer gök cisimleri için de, bu gök cisimleri için özel hukuki düzenlemeler yapılmadıkça, geçerli olacağı hüküm altına alınmıştır. 1979 Ay Anlaşması, md.1.

⁵² Suudi Arabistan 5 Ocak 2024’ten itibaren geçerli olmak üzere 1979 Ay Anlaşması’ndan

bir anlaşma olarak nitelendirilse de, insanlığın ortak mirası hükmü ile uzayın silahtan arındırılmış, bütün insanlığın menfaatine adanmış ve yalnızca barışçıl amaçlar için kullanılabilecek bir alan olduğunu vurgulamış ve münhasıran barışçıl amaçlarla kullanım ilkesinin insanlığa adanmış ve herkese ait olan uzayın korunmasına hizmet eden bir ilke olduğunu uluslararası toplum nezdinde bir kez daha dile getirmiştir.⁵³ Ancak Anlaşma'nın hükümleri taraf olmayan devletler bakımından bağlayıcı değildir ve Ay ve diğer gök cisimlerinden elde edilecek kaynakların insanlığın ortak mirası sayılacağına ilişkin 11. madde hükmü örf ve adet hukuku kuralı değeri de taşımamaktadır.⁵⁴ Dolayısıyla, 1967 Uzay Antlaşması'nın belirlediği rejim geçerliliğini korumaktadır. 1979 Ay Antlaşması'nın insanlığı ortak mirası konsepti bağlamında uzayın yalnızca barışçıl amaçlarla kullanılmasını sağlama gücü bulunmamaktadır.

Hindistan'ın 23 Ağustos 2023'te Ay'ın güneyine yumuşak iniş yapmasıyla,⁵⁵ 1979 Ay Anlaşması ve insanlığın ortak mirası rejimi tartışmaları yeniden gündeme gelmiştir. Uzay kaynaklarının ticari olarak sömürülmesini engellemeye çalışan 1979 Ay Anlaşması'nı bertaraf etmek üzere yapıldığına dair tartışmalar yürütülen Artemis Mutabakatı (*Ay, Mars, Kuyruklu Yıldızlar ve Asteroitlerin Barışçıl Amaçlarla Sicil Keşfi ve Kullanımında İş Birliği İlkeleri*), 2020 yılında Birleşik Krallık, İtalya, Avustralya, Kanada, Japonya,

çekilme kararını Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne bildirmiştir. Böylece ilk kez bir devlet şimdiye kadar yapılmış beş uzay antlaşmasından birinden çekilmiş oldu. 2024 yılı itibarıyla 1979 Ay Anlaşması, Türkiye dahil yalnızca 17 devlet bakımından bağlayıcı bir uluslararası metindir. Anlaşma metnini, Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinden yalnızca Fransa, uzay yetenekli devletlerden ise yalnızca Hindistan imzalamıştır. Anılan iki devlet Anlaşmayı imzalamış ancak onaylamamış olduğu için bu devletler bakımından Anlaşma bağlayıcı değildir. Status of International Agreements relating to activities in outer space as at 1 January 2024, 15 April 2024, A/AC.105/C.2/2024/CRP.3. Ancak Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi md. 18'e göre, "*bir antlaşmayı imzalayan devlet, antlaşma yürürlüğe girinceye veya antlaşmaya taraf olmama niyetini beyan edene kadar antlaşmanın konu ve amacını ortadan kaldıracak hareketlerden kaçınmak mecburiyetindedir.*" Dolayısıyla 1979 Ay Anlaşması'nı imzalayıp onaylamayan devletler bakımından Anlaşma'nın konu ve amacını ortadan kaldıracak hareketlerden kaçınma yükümlülüğü bulunmaktadır.

⁵³ Seyitoğlu Danışman, 2021, s. 175.

⁵⁴ Erdem, s. 75.

⁵⁵ Ay'ın henüz ziyaret edilmemiş olan ve gelecekteki görevler için kaynak olabilecek su buzuna sahip bir bölgesini keşfetmeyi amaçlayan Chandrayaan-3 misyonu ile Hindistan, Ay'ın güney kutbuna başarıyla uzay aracı indiren ilk devlet, ABD, Rusya ve Çin'den sonra bugüne kadar Ay'a iniş yapabilen dördüncü devlet olmuştur. The New York Times: "India Moon Landing In Latest Moon Race, India Lands First in Southern Polar Region", 23 Aug. 2023, (<https://www.nytimes.com/live/2023/08/23/science/india-moon-landing-chandrayaan-3>, Erişim Tarihi: 20.09.2024).

Lüksemburg, Birleşik Arap Emirlikleri ve ABD tarafından imzalanmıştır.⁵⁶ ABD'nin Artemis Mutabakatı'nın neden BM Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi eliyle devletlere sunulmasını sağlamadığı tartışma konusu olmuş ve bu durum devletlerin Mutabakat'ı imzalama konusunda tereddüt etmesine neden olmuştur. Kimi devletler Artemis Mutabakatı'nın ABD'nin kendi uzay politikalarını dayatan bir girişim olduğunu öne sürmüş, Rusya Mutabakat'ın fazlasıyla “*ABD merkezli*” olduğunu dile getirmiş, Çin'in imzasının olmaması ise ABD Kongresinin Çin'le iş birliği yasağı olmasına bağlanmıştır. Mutabakat'ı güçlendirebilecekken, Almanya ve Fransa'nın imzasının olmaması da dikkat çekmiştir.⁵⁷ Suudi Arabistan'ın 1979 Ay Anlaşması'ndan çekilmesi ve Artemis Mutabakatının ilgi görmesi gelişmeleri, 1979 Ay Anlaşması'nın insanlığın ortak mirası konseptinin bertaraf edilerek uzay kaynaklarının kullanılması konusunda yeni bir yol arayışı gibi görünmektedir. Bu Mutabakat'ın gelecekte ticarileşecek olan uzayın barışçıl amaçlarla kullanılması ilkesine etkisinin nasıl olacağı da üzerinde durulması gereken bir konudur. Zira insanlığın ortak mirası kavramı özü itibariyle uzayın saldırgan amaçlarla kullanılmasını engelleyecek diğer mekanizmaları destekleyici niteliktedir.

Artemis Mutabakatı 2024 yılı itibariyle 42 devlet tarafından imzalanarak taraftar toplamaya devam etmektedir.⁵⁸ Hindistan da 21 Haziran 2023'te Artemis Mutabakatı'nı imzalamıştır. ⁵⁹ Hindistan'ın aynı zamanda 1979 Ay Anlaşmasını da imzalamış ancak onaylamamış bir devlet olması, Hindistan'ın 1979 Ay Anlaşması'ndan kaynaklanan bir uluslararası yükümlülüğü ihlal edip etmediği sorusunu akla getirecektir. Uluslararası antlaşmalar yalnızca antlaşmaya taraf olan devletleri bağlar, metin ile bağlanma iradesi olmayan yalnızca metni kesinleştiren imza devletleri bağlamaz. Ancak 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 18. maddesine göre; bir uluslararası antlaşmayı im-

⁵⁶ The Artemis Accords Principles For Cooperation In The Civil Exploration And Use Of The Moon, Mars, Comets, And Asteroids For Peaceful Purposes. Metin için bkz: (<https://www.nasa.gov/wp-content/uploads/2022/11/Artemis-Accords-signed-13Oct2020.pdf?emrc=653a00>, Erişim Tarihi: 20.09.2024).

⁵⁷ Christopher, Newman, “Artemis Accords: Why Many Countries Are Refusing To Sign Moon Exploration Agreement”, 19 October 2020, (<https://theconversation.com/artemis-accords-why-many-countries-are-refusing-to-sign-moon-exploration-agreement-148134>, Erişim Tarihi: 20.09.2024).

⁵⁸ Artemis Mutabakatı'nı imzalayan devletler için bkz: (<https://www.nasa.gov/wp-content/uploads/2023/07/artemis-accords-slovakia-053024.jpg>, Erişim Tarihi: 20.09.2024).

⁵⁹ The Republic of India Signs the Artemis Accords, Media Note, 24 June 2023. (<https://www.state.gov/the-republic-of-india-signs-the-artemis-accords/>, Erişim Tarihi: 20.09.2024).

zalayan devletler, o antlaşmanın konu ve amacına aykırı hareket etmemek yükümlülüğü altındadır. Hindistan'ın Artemis Mutabakatı'nı imzalaması, 1979 Ay Anlaşması'nın amaçlarıyla bağdaşmamaktadır.

Artemis Mutabakatı, ABD hükümeti ile Artemis programına katılan diğer hükümetler arasında yapılan, bağlayıcı olmayan, çok taraflı bir düzenlemedir. Mutabakat'ın "Uzay Kaynakları" başlıklı 10. bölümünde "...imzacılar, uzay kaynaklarının çıkarılmasının, doğası gereği, 1967 Uzay Antlaşması'nın 2. maddesi⁶⁰ kapsamında milli tahsis teşkil etmediğini teyit etmektedirler." ifadesi yer almaktadır. Ancak ticari amaçlarla kurulacak büyük maden sahaları ulusal ölçekte milli tahsis sayılacaktır. 1967 Uzay Antlaşması, uzayın keşfi ve kullanılmasının tüm insanlığın yetki alanı olacağını ve ekonomik veya bilimsel gelişmişlik derecelerine bakılmaksızın tüm ülkelerin yararına ve çıkarları doğrultusunda gerçekleştirileceğini düzenlemiştir.⁶¹ Bu iki hüküm birlikte okunduğunda Artemis Mutabakatı, 1967 Uzay Antlaşması'nın amaçlarını ihlal etmektedir.⁶² Mutabakat, imzacıların Mutabakat kapsamında yürütecekleri işbirliği faaliyetinin münhasıran barışçıl amaçlara yönelik olacağını ve uluslararası hukuka uygun olarak gerçekleştirileceğini düzenlese de,⁶³ uzaydan daha fazla yararlanma yarışının uzay güvenliğini tehdit edeceği açıktır.

Bir uydunun fiziksel olarak yok edilmesinin bir güç kullanımı teşkil ettiği açıktır. Böyle bir uydunun kasıtlı olarak imha edilmesinin doğrudan sivil kayıplar da dahil, yaşam ve ekonomi kaynaklarının tahrip olması ve temel hizmetlerin çalışamaz hale gelmesi gibi olumsuz sonuçları olabilir. Herhangi bir silahlı çatışmada meşru bir askeri hedef olarak görülebilecek bir uzay nesnesi, aynı anda sivil ve ticari hizmetler de sağlıyor olabilir. Bu sebeple çift kullanımlı işleyen bir uzay nesnesinin sivil ve ticari yönü ile askeri bileşenini birbirinden ayırmadaki güçlük uzayın münhasıran barışçıl amaçlarla kullanılması sorununu derinleştirmektedir.⁶⁴ Uzay faaliyetlerinde kullanılan uzay

⁶⁰ "Ay ve diğer gök cisimleri dahil, uzay, egemenlik ilânı, kullanma ve işgal suretiyle veya diğer herhangi bir suretle milli iktisaba konu olamaz." 1967 Uzay Antlaşması, md. 2.

⁶¹ 1967 Uzay Antlaşması, md. 1.

⁶² Khubchandani, Mohit, "As the First Country to Land on the Moon's South Pole, Should India also be the First Space Power to Ratify the Moon Agreement?", EJIL:Talk! Blog of the European Journal of International Law, 13 September 2023, (<https://www.ejiltalk.org/as-the-first-country-to-land-on-the-moons-south-pole-should-india-also-be-the-first-space-power-to-ratify-the-moon-agreement/>, Erişim Tarihi: 20.09.2024).

⁶³ The Artemis Accords Principles For Cooperation In The Civil Exploration And Use Of The Moon, Mars, Comets, And Asteroids For Peaceful Purposes, section 3.

⁶⁴ Freeland, s. 48.

nesnelerinin bir uyduyu veya başka bir uzay nesnesini yok etme kapasitesine sahip olabilmesi ve askeri ve sivil uygulamalara sahip çift kullanımlı uyduların sayısının giderek artması uzay silahının ne olduğu, nelerden oluştuğu ve uzaya yerleştirilmesi konusunda belirsizlikleri artırmaktadır. Örneğin, silahlı bir insansız hava aracını kontrol etmek ve yönlendirmek için kullanılan bir uydu uzayın barışçıl amaçlarla kullanılması ilkesini ihlal etmiş sayılacak mıdır? ⁶⁵

Neredeyse tüm teknolojilerin hem sivil hem de askeri uygulamalara imkan veren çift kullanımlı yönü bulunmaktadır. En tehlikeli silahların bile sivil ekonomide barışçıl muadilleri vardır. Özellikle uydusavar silahlar inşa etmek için geliştirilen teknolojilere karşın, sivil ekonomide ticari aktörler de, uzaydaki askeri silahlara benzeyen ancak barışçıl amaçlarla kullanılan yörünge sistemlerini piyasaya sürmektedir. Ancak, bu tür sivil teknolojilerin çoğunu, uzay enkazlarını temizlemek için kullanılan iyi huylu bir ağı bile, uyduları düşürmek için kullanılan bir silahtan ayırt etmek güçtür. Bu durum devletlerin kendilerini sivil uzay çalışmaları ve teknolojisinde sınırlamadan, askeri uygulamaları önlemesini zorlaştırmaktadır. Devletler barışçıl nükleer, kimyasal veya biyolojik programlar kisvesi altında güçlü silahlar üretebilir ve bu teknolojilerin barışçıl kullanımlarından hileli şekilde yararlanarak, ani bir askeri avantaj elde edebilirler. ⁶⁶ Uzayın münhasıran barışçıl amaçlarla kullanılması ilkesi devletler tarafından karşı çıkılmayan ve aşıkarcı ihlal ettikleri herhangi bir örnek bulunmayan bir prensip olsa da, sayılan nedenlerden dolayı uzayı nükleer silahlardan ve diğer her türlü kitle imha silahından koruyacak, devletlerin uydusavar sistemlerinin olumsuz sonuçlarını bertaraf edecek daha fazla hukuki güvenceye ihtiyaç vardır. Bu nedenle uzay hukukunun temel kaynaklarında uzay güvenliği ve uzayda silahsızlanma konusunda bağlayıcı hukuki normların bulunup bulunmadığının ve ASAT testlerinin hukuken izin verilen bir teknoloji olup olmadığının araştırılması gerekecektir.

II. UZAY HUKUKUNUN TEMEL KAYNAKLARI ÇERÇEVESİNDE ASAT TESTLERİNİN HUKUKİLİĞİ

A. 1963 Nükleer Denemelerin Kısmi Yasaklanması Antlaşması

Uzayın hukuki rejimine ilişkin çerçeve çizen uzay antlaşmaları oluş-

⁶⁵ Mostesha, Sa'id, "Space Law and Weapons in Space", Oxford Research Encyclopedia of Planetary Science, 23 May 2019, (<https://oxfordre.com/planetaryscience/view/10.1093/acrefore/9780190647926.001.0001/acrefore-9780190647926-e-74>, Erişim Tarihi: 20.09.2024).

⁶⁶ Vaynman / Volpe, s. 599–600.

turulmadan önce, 9 Haziran 1962’de ABD tarafından gerçekleştirilen Starfish Prime nükleer testi, beklenenden çok daha büyük bir etki yaratmış, biri Sovyet, biri İngiliz, dördü de Amerikan olmak üzere altı uyduyu devre dışı bırakan güçlü bir elektromanyetik darbe üretmiştir. ABD tarafından uzayda gerçekleştirilen beş nükleer testten biri olan bu denemeden devletler, uzaydaki nükleer patlamaların yeni uzay tabanlı teknolojiler için büyük ve ayırım gözetmeyen bir tehdit oluşturabileceğini anlamışlardır ve testten etkilenen üç devletin girişimiyle 1963 tarihli Atmosferde, Uzayda ve Suda Nükleer Testleri Yasaklama Antlaşması (1963 Nükleer Denemelerin Kısmi Yasaklanması Antlaşması) imzalanmıştır.⁶⁷

1963 Nükleer Denemelerin Kısmi Yasaklanması Antlaşması, uzayda nükleer denemelerin yasaklanmasına ilişkin bir düzenlemeye yer vermiştir. Anılan antlaşmanın 1. maddesine göre; *antlaşmaya taraf devletlerden her biri, kendi yetkisi ve kontrolü altındaki herhangi bir yerde nükleer silah denemesi ya da başka bir nükleer patlamayı yasaklamayı, önlemeyi ve yapmamayı taahhüt eder. Atmosferde ve uzay dahil atmosferin sınırlarının ötesinde ya da karasuları ve açık denizler dahil su altında nükleer denemeler yapılamaz. Ayrıca devletin kontrolü ve yetkisi altındaki bir alanda gerçekleştirilen patlamanın devletin sınırları dışında radyoaktif kalıntıya ve nükleer kirlenmeye sebep olması halinde, diğer herhangi bir ortam da yasağın kapsamındadır. Antlaşmaya taraf devletlerden her biri; anılan tüm bu ortamlarda her türlü nükleer silah deneme patlamalarına veya diğer nükleer patlamalara sebep olmaktan, bunları teşvik etmekten veya bunların uygulanmasına herhangi biçimde bizzat katılmaktan kaçınmayı da taahhüt eder.*⁶⁸

1963 Nükleer Denemelerin Kısmi Yasaklanması Antlaşması, uzayda yalnızca nükleer patlamaları yasaklamaktadır, uzayın diğer çeşitli askeri kullanımları hakkında herhangi bir hüküm içermemektedir.⁶⁹ Antlaşma, ister uydulara ve füzelere karşı, ister telekomünikasyonun kesintiye uğratılması gibi başka herhangi bir amaçla olsun, uzayda nükleer patlamaların kullanılmasını, bu tür silahların test edilmesini, bu tür patlamaların veya testlerin gerçekleştirilmesine yardım edilmesini yasaklamıştır. Ancak her antlaşmanın yalnızca

⁶⁷ Anılan antlaşma, silahları uzaydan uzak tutmanın Dünya’daki nükleer çatışmayı önlemek için bir ön koşul olduğu kabulüne dayanan bir dizi silah kontrol antlaşmasının ilki olmuştur. Byers / Boley, s. 260-261.

⁶⁸ Treaty Banning Nuclear Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water (Partial Nuclear Test Ban Treaty), 5 Ağust 1963, 480 UNTS 45, No. 6964, md. 1.

⁶⁹ Zedalis / Wade, s. 458.

taraf olan devletleri bağlaması, taraf olmayan devletlerin faaliyetlerinin antlaşmanın yasaklarının kapsamı dışında kalması, bu antlaşmaya nükleer güce sahip kimi devletlerin taraf olmaması ve aynı zamanda antlaşmanın taraf devletlere olağanüstü durumlarda feshe izin vermesi⁷⁰ gibi sebeplerle bu antlaşmanın etkili ve kapsamlı bir koruma sağladığı söylenemez. Cheng'e göre Antlaşma, başlığından da anlaşıldığı üzere, uzayda nükleer denemelerin yasaklanmasını yalnızca barış zamanı için düzenlemiş, savaş zamanı için herhangi bir hükme yer vermemiştir. Antlaşmada yer alan “nükleer patlama” ifadesi de birtakım belirsizlikler içermektedir. Bu ifadenin yalnızca çıplak nükleer patlamalar için olduğu, ancak uzayda gama ışını, X ışını veya diğer lazer silahlarına enerji sağlamak için kullanılabilecek ve nükleer patlama yaratmayan veya silahın dışındaki ortamda radyoaktif kalıntılara neden olmayan küçük çaplı nükleer patlamalar için geçerli olmadığı hususu tartışma konusu olabilir. Bununla birlikte antlaşmada, halihazırda nükleer enerjiyle çalışan uzay araçlarının durumuna ilişkin de bir düzenleme bulunmamaktadır.⁷¹

B. 1967 Uzak Antlaşması, 1979 Ay Antlaşması

1967 Uzak Antlaşması da uzayda nükleer silahların ve ASAT'ların yasaklanmasına ilişkin kapsamlı bir düzenlemeye yer vermemiştir. Antlaşmanın uzayın münhasıran barışçıl amaçlarla kullanılmasını düzenleyen 4. maddesinde, *taraf devletlerin nükleer silahlar veya diğer çeşit kütleli tahrip silahları taşıyan cisimleri dünya etrafındaki bir yörüngeye oturtmamayı, gök cisimlerine yerleştirmemeyi, gök cisimleri üzerinde askeri üs ve tesisler kurmamayı ve tahkimat yapmamayı, herhangi bir tip silah denemesi ve askeri manevralar yapmamayı taahhüt ettikleri* hüküm altına alınmıştır.⁷² Maddede açıkça nükleer silahlar ve kitle imha silahlarının yasak olacağı düzenlenmiştir. Uzayda seyreden füzelerin yok edilmesi için, nükleer silahların uzaydan transit geçişi ve yeryüzünden uzaya nükleer silahların fırlatılması, geleneksel silahlar ya da uydulara karşı kullanılabilecek diğer silahlar düzenleme konusu yapılmamıştır.⁷³ Antlaşma nükleer olmayan ASAT silahlarının uzaya yerleştirilmesini ya

⁷⁰ “Bu Antlaşma sınırsız süreli olacaktır. Taraflardan her biri, ulusal egemenliğini kullanırken, bu Antlaşma'nın konusuyla ilgili olağanüstü olayların ülkesinin yüksek çıkarlarını tehlikeye attığına karar verirse, Antlaşma'dan çekilme hakkına sahip olacaktır. Böyle bir çekilmeyi Antlaşma'nın diğer tüm Taraflarına üç ay önceden bildirecektir.” Partial Nuclear Test Ban Treaty, md. 4.

⁷¹ Cheng, s.526-527.

⁷² 1967 Uzak Antlaşması, md. 4.

⁷³ Wolff, s. 73.

da uzayda kullanılmasını da açıkça yasaklamamıştır. Madde hükmünde nükleer silahların ve kitle imha silahlarının özel olarak yasaklanması, kinetik enerji ASAT'ları ve yönlendirilmiş enerji ASAT'ları gibi konvansiyonel silahların 1967 Uzay Antlaşması tarafından yasaklanmadığını göstermektedir. Buna göre, 1967 Uzay Antlaşması uyarınca ASAT testleri ve silahları *de lege lata* yasaldır.⁷⁴ Dolayısıyla, Rusya'nın testlerini yaptığı iddia edilen anti uydu silahının hangi silah türü kapsamına girdiği tespit edilip madde hükmü kapsamına girdiği ölçüde yasak olacağı sonucuna ulaşılabacaktır.⁷⁵ Bununla birlikte uzay silahına dönüşme ve çevresel zararlara yol açma gibi tehlikeli sonuçlar doğurma potansiyeli olan nükleer enerji ile çalışan uzay nesnelerinin durumu da madde hükmünde ele alınmamıştır.

1967 Uzay Antlaşması'nın 4. maddesi ile ilgili tartışma yaratan bir diğer husus, antlaşmayı hazırlayanların niyetinin yalnızca gök cisimleri üzerinde silah denemesi yapılmasını yasaklamak mı yoksa genel olarak uzayda silah denemesi yapılmasını yasaklamak mı olduğudur. Hükme özellikle "*gök cisimleri*" ifadesinin eklenmiş olduğu kabul edildiğinde, niyetin yalnızca gök cisimleri üzerinde yapılacak silah denemelerinin yasaklanması olduğu ve ASAT testlerinin 1967 Uzay Antlaşması'nın 4. maddesi bağlamında yasak olmadığı sonucuna ulaşılabacaktır.⁷⁶ Bunun yanında, "*gök cisimleri*" ifadesinin Ay'ı dışla-

⁷⁴ Öte yandan ASAT testleri diğer silah kontrol antlaşmalarına, BM Şartı'na ve uluslararası örf ve adet hukuku kurallarına tabidir. Schellekens, s.13. Başka bir devletin yörüngedeki uydusunu yok etmek üzere gerçekleştirilen ASAT saldırıları, BM Şartı'nın kuvvet kullanma yasağı, meşru müdafaa ve 7. bölüm çerçevesinde Güvenlik Konseyinin yetkileri kapsamındaki hükümleri bağlamında birtakım sınırlamalara tabi olacaktır. Bu bağlamda uyduları yok etmek üzere kullanılan herhangi bir cihazın silah olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği, meşru müdafaa hakkının kullanılması durumunda orantılılık testinin nasıl belirleneceği, uzaya veya uzaydan kuvvet kullanımı durumlarında Güvenlik Konseyi'nin 41 ve 42. maddeler kapsamındaki yetkilerinin nasıl işletileceği gibi hukuki problemlere ilişkin değerlendirmeler yapmak gerekecektir. Bu konudaki ayrıntılı bilgi için bkz: Schellekens, s. 15-22. ASAT testlerinin hukukiliği incelenirken, anti-balistik füzelerle ilgili uluslararası antlaşmalar da yol gösterici olacaktır. Bir anti balistik füze yörüngedeki bir uyduyu yok etmek üzere kullanıldığında bu bir ASAT silahı olacaktır, bu durumda anti balistik füze silah sistemi aynı anda bir ASAT silahı olarak ikili bir amaca hizmet edecektir. Ancak çalışmanın kapsamı uzay hukukunun temel antlaşmalarıyla sınırlı tutulduğundan kuvvet kullanma hukuku, silah kontrol antlaşmaları ve anti balistik füze antlaşmaları çerçevesinde ayrıca bir değerlendirme yapılmayacaktır.

⁷⁵ Zedalis / Wade, s. 459; Anand, Sanchit, / Nagamarpalli, Rajeshwari Suryakanth, / Miele, Verónica, / Danthinne, Audrey, "Bringing Order to Orbital Chaos?: ASAT Weapons Tests and the Outer Space Regime", Völker-rechtsblog, 7 December 2021, doi: 10.17176/20211207-141255-0, (<https://voelkerrechtsblog.org/bringing-order-to-orbital-chaos/>, Erişim Tarihi: 20.09.2024).

⁷⁶ Schellekens, s. 26.

dığını, bu hükmün Ay’da askeri üsler, tesisler ve istihkamlar kurmak, silahları test etmek ve askeri manevralar yapmak için bir gerekçe olarak öne sürülebileceği ihtimali karşısında, Antlaşma’da sürekli “*Ay ve diğer gök cisimleri dahil uzay*” ifadesi kullanıldığının ve dolayısıyla Antlaşma’nın amacı doğrultusunda “*uzay*” ifadesinin “*gök cisimlerini*”, “*gök cisimleri*” ifadesinin de Ay’ı kapsadığını vurgulamak gerekir. 1967 Uzay Antlaşması’nın 4.maddesi bağlamında Devletlerin, hava sahası ve uzay arasındaki sınır belli olmadığı için kendi ulusal hava sahaları da dahil olmak üzere, topraklarında bu tür silahları konuşlandırmalarının, uzay boşluğunda herhangi bir silah kullanmalarının, uzay boşluğu üzerinden hedeflerine herhangi bir silah göndermelerinin önünde hukuki bir engel bulunmamaktadır.⁷⁷

1967 Uzay Antlaşması’nda ASAT silahlarının ve testlerinin yasaklanmamış olması, uydusavar silah sistemlerinin herhangi bir hukuki sınıra tabi olmayacağı anlamına gelmemektedir. ASAT teknolojisine ilişkin en önemli kısıtlama “uzayın münhasıran barışçıl amaçlarla kullanılması” ilkesidir. Bunun yanında Antlaşma’nın 1. maddesinde düzenlenen “*uzay faaliyetlerinin bütün insanlığın hayır ve menfaatine uygun olarak yürütülmesi (ortak çıkar) ilkesi*” de ASAT testlerine ilişkin hukuki değerlendirmede göz önünde bulundurulması gereken bir hükümdür. Hükme göre; *Ay ve diğer gök cisimleri de dahil uzayın araştırılması ve kullanımı, ekonomik ya da bilimsel kalkınmalarına bakılmaksızın, bütün devletlerin menfaat ve yararına gerçekleştirilmelidir; uzay, Ay ve diğer gök cisimleri de dahil olmak üzere, bütün insanlığa tahsis olunmuştur.*⁷⁸ 1967 Uzay Antlaşması’nın hazırlık çalışmalarında ve doktrinde anılan hükmün özel bir hukuki yükümlülük doğurup doğurmadığı tartışılmıştır.⁷⁹ Anılan maddede Taraf Devletlerin uzay faaliyetlerini yürütürken diğer devletlerin uzayın keşfi ve kullanımındaki menfaatlerini gözetme yükümlülüğü düzenlenmiştir. Maddenin devamında uzayı bütün insanlığa tahsis olunmuş bir alan olarak niteleyen hüküm ve 1967 Uzay Antlaşması’nın sonraki hükümleri de bu yükümlülüğü düzenleyen hükmün gücünü pekiştirmektedir.

⁷⁷ Cheng, s. 528-529, 531-532.

⁷⁸ 1967 Uzay Antlaşması, md. 1/1. 1967 Uzay Antlaşması’nın bu hükmü önemine binaen, BM Genel Kurulu’nun 13 Aralık 1996 tarihli ve 51/122 sayılı kararıyla “*Uzayın Tüm Devletlerin, Özellikle Gelişmekte Olan Devletlerin Menfaati ve Yararına Araştırılması ve Kullanılmasına İlişkin Uluslararası İşbirliği Bildirgesi*” olarak geliştirilip özel bir düzenleme olarak kabul edilmiştir. The Declaration on International Cooperation in the Exploration and Use of Outer Space for the Benefit and in the Interest of All States, Taking into Particular Account the Needs of Developing Countries, UNGA Res. 51/122, (13.12.1996).

⁷⁹ Cheng, s. 234-237; Schellekens, s. 11.

1967 Uzay Antlaşması'nın 9. maddesinde Antlaşmaya Taraf Devletlerin Ay ve diğer gök cisimleri dahil uzayın keşfi ve kullanılmasında iş birliği ve karşılıklı yardımlaşma ilkelerine dayanacakları ve bu faaliyetlerin olası olumsuz etkilerini önlemek için istişare ve danışma yükümü altında olacakları düzenlenmiştir. Anılan hükme göre; bir Taraf Devlet kendisinin ya da vatan-daşlarının uzayda yürüteceği bir faaliyetin veya denemenin, Ay ve diğer gök cisimleri dahil, uzayın barışçıl amaçlarla keşfi ve kullanılması alanında başka bir taraf devletin faaliyetlerini zararlı şekilde engelleyeceği hususunda inandırıcı sebeplere sahip ise, söz konusu faaliyet veya denemeye girişmeden önce gerekli uluslararası istişarelerde bulunacaktır. Aynı şekilde, Antlaşmaya taraf herhangi bir devlet de uzayda yürüttüğü faaliyetlerinin diğer bir Taraf Devletin uzayda yürütmeyi tasarladığı bir faaliyet ya da deneme dolayısıyla zararlı şekilde engelleneceğine dair inandırıcı bir sebebe sahipse, söz konusu faaliyet ya da deneme konusunda istişare talebinde bulunabilir.⁸⁰ Dolayısıyla anılan hükümle birlikte uzayda ASAT silahlarının kullanılması veya bu tür silahların uzaya yerleştirilmesi, Antlaşma'ya taraf diğer devletlerin menfaatlerini ve uzay faaliyetlerini tehlikeye atmama koşuluna bağlanmıştır. Bir anti-uydu silahının konuşlandırılması uzayın barışçıl kullanımına potansiyel zararlı müdahale yarattığı ölçüde, bu tür bir silahı konuşlandıran devletin istişare talep etme yükümlülüğü doğabilir. Ayrıca meydana gelebilecek potansiyel zarar, Antlaşma tarafından düzenlenen uzayın kapsayıcı kullanımı⁸¹ ve bütün devletlere açık olması ilkesine de müdahale sayılacaktır.⁸² Ancak uzay faaliyetleri bakımından devletler arasındaki rekabet, ASAT teknolojisinin uzay aktörleri tarafından geliştirilmesine olan ilgi, devletlerin uzay faaliyetleri hakkında bilgi verme konusundaki genel isteksizliği ve uzayın askeri ve savunma amaç-

⁸⁰ 1967 Uzay Antlaşması, md. 9. Uluslararası Adalet Divanı'nın uluslararası çevre hukuku kavram ve ilkelerini göz önüne alarak değerlendirme yaptığı ilk uyuşmazlık olan Gabcikovo-Nagymaros Davasında da ciddi sınıraşan etkileri olabilecek projelere başlamadan önce "çevresel etki değerlendirmesi (environmental impact assessment)" yapılması gerektiği üzerinde durulmuştur. ICJ, Case Concerning the Gabcikovo-Nagymaros Project (Hungary vs. Slovakia), Judgment of 25 September 1997, I.C.J. Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders 1997. Karar incelemesi için bkz: Anlar Güneş, s. 91-116. ASAT testi gerçekleştiren devletlerin çevresel etki değerlendirmesi yapmaları ve meydana gelebilecek uzay enkazının, uzayın diğer aktörler tarafından serbestçe kullanımını engellememesine dikkat etmeleri gerekmektedir. Schellekens, s. 41-42.

⁸¹ 1967 Uzay Antlaşması'nda uzayda yürütülecek faaliyetleri gözlemleme fırsatının diğer uluslara verilmesi ve uzay araçlarının, istasyonlarının, tesislerin ve teçhizatın karşılıklılık esasına tabi olmak üzere tüm uluslara açık olması gerektiği düzenlemiştir. 1967 Uzay Antlaşması md. 10, 11, 12.

⁸² Zedalis / Wade, s. 457-458.

lı kullanıldığı durumlarda elde edilen bilgilerin yüksek jeopolitik değeri göz önüne alındığında 9. madde hükmünün pratikte etkin bir uygulaması olmadığı anlaşılabacaktır.⁸³

1979 Ay Anlaşmasının 3. maddesinde de taraf devletlerin *nükleer silahlar veya diğer çeşit kütlesel tahrip silahları taşıyan cisimleri Ay etrafındaki bir yörüngeye oturtmamayı, Aya yerleştirmemeyi, Ay üzerinde askeri üs ve tesisler kurmamayı ve tahkimat yapmamayı, herhangi bir tip silah denemesi ve askeri manevralar yapmamayı taahhüt ettikleri ve Ay üzerinde herhangi bir tehdit, güç kullanımı veya diğer düşmanca hareket ve düşmanca hareket tehdidinin yasak olacağı* hüküm altına alınmıştır.⁸⁴ 1979 Ay Anlaşması, 1967 Uzay Antlaşması'nın silahsızlanma içeren hükümlerini Ay ve Ay'ın etrafındaki yörüngeleri bakımından detaylandırmış ve Ay üzerinde her türlü güç kullanımını ve silah denemelerini yasaklamıştır. Dolayısıyla Ay'ın yörüngesine yerleştirilecek uyduların ASAT silahlarıyla imha edilmesi Anlaşma'nın ihlali olarak yorumlanacaktır.⁸⁵ Ancak 1979 Ay Anlaşması'nın yalnızca az sayıdaki taraf devlet bakımından bağlayıcı olacağı ve Artemis Mutabakatı gibi yollarla bertaraf edilmeye çalışılması, bu Anlaşma'nın uzay güvenliğinde ve ASAT testlerinin yıkıcı etkilerini ortadan kaldırmadaki önemini ve rolünü azaltmaktadır.

C. Uzay Faaliyetlerine İlişkin Sorumluluk Rejimi ve 1972 Sorumluluk Sözleşmesi

Uzay Antlaşmaları uzayda yürütülecek faaliyetlerden doğan zararın nasıl tazmin edileceğine, uluslararası sorumluların nasıl belirleneceğine ve taraf devletlerin bu faaliyetlere ilişkin yükümlülüklerine dair genel hükümler içermektedir. Bu hükümler doğrudan uzayda nükleer silah kullanımı ya da ASAT testlerinin neden olacağı olumsuz sonuçlara yönelik düzenlemeler olmasa da, taraf devletlere anılan konularda asgari bir rehberlik sunması bakımından önemlidir.

⁸³ Zira Rusya'nın 15 Kasım 2021'de gerçekleştirdiği ASAT testini yapmadan önce, Antlaşma'ya taraf diğer devletlere danışmadığı, Uluslararası Uzay İstasyonu'ndaki astronotların hayatlarını riske attığı ve Rusya'nın tarafı olduğu 1967 Uzay Antlaşması'nı doğrudan ihlal ettiği iddia edilse de, pratikte Rusya'nın 1967 Uzay Antlaşması'ndan kaynaklanan danışma ve bilgi verme yükümlülüğü gündeme gelmemiştir. Robinson, Tim / Wheeler, Joanne, "Space Debris: The Legal Issues", Royal Aeronautical Society, 3 January 2014, (<https://www.aerosociety.com/news/space-debris-the-legal-issues/>, Erişim Tarihi: 20.09.2024).

⁸⁴ 1979 Ay Anlaşması, md. 3.

⁸⁵ Schellkens, s. 27-28.

1967 Uzay Antlaşması'na göre; *Taraf Devletler vatandaşlarının gerek Hükümet teşekkülleri gerekse de Hükümetler-dışı teşekküllerin, ay ve diğer gök cisimleri dahil uzayda yürütecekleri faaliyetlerin 1967 Uzay Antlaşması'na uygun yürütülmesini ve bu faaliyetlerin ilgili devletin müsaadesine ve devamlı nezaretine tabi olmasını sağlamak uluslararası sorumluluğu altındadır.*⁸⁶ Uzay faaliyetlerinden kaynaklı kirlenmelerin ve uzay enkazının doğuracağı risklerin önlenmesi için 1967 Uzay Antlaşması taraf devletlere uzaydaki tüm faaliyetlerini Antlaşmaya taraf diğer tüm devletlerin ilgili çıkarlarını dikkate alarak yürütme sorumluluğu yüklemiştir. *Taraf devletler uzay faaliyetlerini uzayın zararlı bir şekilde kirlenmesini ve yer dışı maddelerin geri dönmesi sonucu yeryüzü ortamında meydana gelebilecek zararlı değişimleri önleyecek şekilde yürütecekler ve bu amaçla uygun tedbirler alacaklardır.*⁸⁷ Dolayısıyla Devletler, ASAT testleri veya saldırıları da dahil olmak üzere, uzaydaki faaliyetlerinin neden olduğu her türlü zarardan sorumludur. 1967 Uzay Antlaşması'nın 6 ve 7. maddelerinde düzenlenen sorumluluk rejimi, Antlaşma'ya Taraf Devletlerin, başka bir Taraf Devlete, onun gerçek veya tüzel kişilerine verilen zarardan sorumlu olmasını gerektirmektedir. Ancak bu hükümler Taraf Devletlerin uzayın genel olarak kirlenmesine yol açan eylemlerden sorumlu olmalarını gerektirmemektedir. 1967 Uzay Antlaşması neyin “zararlı kirlenme” teşkil ettiğini, bunun nasıl kanıtlanacağını veya alınacak “uygun tedbirlerin” neler olabileceğini açıklığa kavuşturmamıştır. Uzay Antlaşmalarının hazırlandığı süreçte uzay nesneleri “tehlikeli” olarak değerlendirilmiştir.⁸⁸ Bununla birlikte, literatürde ASAT silahlarının kullanılması sonucu

⁸⁶ 1967 Uzay Antlaşması, md. 6. Antlaşma 'ya göre; *uzaya fırlatılan bir cisim, tescil edilmiş bulunduğu Taraf Devletin yetki ve kontrolü altındadır. Bu cisim ve parçaları üzerindeki yetki ve kontrol yeryüzünde, uzayda ve uzaydan geri dönmeleri halinde de devam eder.* 1967 Uzay Antlaşması, md. 8.

⁸⁷ 1967 Uzay Antlaşması, md. 9. Uluslararası çevre hukukunun temelini oluşturan Rio Deklarasyonu'nun ikinci ilkesi, *tüm Devletlerin kendi çevre ve kalkınma politikaları uyarınca kendi kaynaklarını kullanma konusunda egemen hakka sahip olduklarını ve aynı zamanda kendi yetki ve kontrol alanları dahilindeki faaliyetlerin diğer Devletlerin veya kendi ulusal yetki sınırlarının ötesindeki alanların çevresine zarar vermemesini sağlama sorumluluğunu kabul ettiklerini öngörmektedir.* Uzay da devletlerin ulusal yetki alanlarının ötesinde bir alan olduğu için uzay çevresine zarar verilmesi Rio Deklarasyonu'nun 2. ilkesinin ihlali sayılacaktır. Aynı zamanda Deklarasyon'un 24. ilkesi, *Devletlerin silahlı çatışma zamanlarında da çevre için koruma sağlayan uluslararası hukuk normlarına saygı göstermeleri gerektiğini* düzenlemektedir. Rio Declaration on Environment and Development, *Report of the United Nations Conference on Environment and Development* (Rio de Janeiro, 3-14 June 1992), New York, 1993, pp. 2-8. (A/CONF.151/26/Rev.1 (Vol. I)).

⁸⁸ Herhangi bir fırlatma operasyonunda uzay nesnelerinin bileşen parçaları, fırlatma araçları ve bunların parçaları bütünden kopabilir veya uzay nesnesi parçalanabilir, dolayısıyla dünya

oluşabilecek uzay enkazının zararlı kirlenmeden çok, biyolojik ya da radyoaktif kirlenme olarak yorumlanacağına işaret edilmiştir.⁸⁹

Bir uzay faaliyeti sonucu zararlı kirlenmenin meydana geldiği kanıtlanırsa bile, tazminat alabilmek için zararlı kirlenmenin hangi Devletin uzay faaliyeti sonucu meydana geldiğinin belirlenmesinin mümkün olup olmadığı tartışmalıdır. Yörüngedeki bir uydunun imha edilmesi sonucu meydana gelen çoğu uzay enkazı 1 ile 10 cm arasındadır ve bu tür küçük uzay enkazının izlenmesi olanaklı değildir. Büyük nitelikteki nesnelerden oluşan uzay enkazı takip edilebilir ve gerektiğinde bu enkazla ilgili uyarılar yapılabilir ancak izi sürülemeyen parçalar sorumlu Devletin belirlenmesini imkânsız kılar. 1967 Uzay Antlaşması'nın 9. maddesine göre; *Antlaşma'ya Taraf Devletler, Ay ve diğer gök cisimleri dahil, uzayla ilgili inceleme ve keşiflerini, bunların zararlı bir şekilde kirlenmesini ve yer dışı maddelerin sokulması sonucunda yeryüzü ortamında hasıl olacak zararlı değişimleri önleyecek şekilde yürütecekler ve gerektiğinde, bu maksatla uygun tedbirler alacaklardır.* 1967 Uzay Antlaşması'nın öngördüğü sorumluluk rejiminde zararı önlemeye yönelik adımların atılmamasından kaynaklanan sorumluluk ile fiilen meydana gelen zarardan kaynaklanan sorumluluk arasında da bir ayırım yapılmamıştır.⁹⁰

Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun 2001 tarihli Tehlikeli Faaliyetlerden Kaynaklanan Sınır Ötesi Zararların Önlenmesine İlişkin Taslak Maddeleri'nin 3. maddesinde, uluslararası hukuk tarafından yasaklanmayan ve fiziksel sonuçları nedeniyle önemli sınıraşan zarara yol açma riski taşıyan faaliyetlerin⁹¹ topraklarında ya da başka bir şekilde yargı yetkisi veya kontrolü altın-

atmosferine yeniden giren ve sürtünmeden kurtulan uzay nesnelerinin hasara neden olabilme ve uzay nesnelerindeki radyoaktif ve kimyasal maddelerin Dünya üzerindeki nüfus ve çevre için tehlike oluşturabilme potansiyeli vardır. Mejia-Kaiser, Martha, "Space Law and Hazardous Space Debris", Oxford Research Encyclopedia of Planetary Science, 30 January 2020, (<https://oxfordre.com/planetaryscience/view/10.1093/acrefore/9780190647926.001.0001/acrefore-9780190647926-e-70>, Erişim Tarihi: 20.09.2024).

⁸⁹ Robinson, Tim / Wheeler, Joanne, "Space Debris: The Legal Issues", Royal Aeronautical Society, 3 January 2014, (<https://www.aerosociety.com/news/space-debris-the-legal-issues/>, Erişim Tarihi: 20.09.2024). Nükleer enerjili ASAT testlerinin yapılması 1967 Uzay Antlaşması uyarınca açıkça hukuka aykırıdır. Diğer iki tür ASAT testinden yönlendirilmiş enerji ışını uzay enkazı yaratmaz, bu sebeple uzay enkazı sorunu bağlamında önem arz eden ve bir tür konvansiyonel silah olarak değerlendirildiği için 1967 Uzay Antlaşmasındaki yasak kapsamına girmeyen ASAT türü, kinetik enerjili ASAT testleridir. Schellekens, s. 28. Sonuçları itibarıyla uzay enkazına yol açma riski taşıyan bu tür ASAT testlerinin, uzay güvenliği ve uzay çevresinin korunması bağlamında özel düzenlemelere konu olması gerekmektedir.

⁹⁰ Schellekens, s. 35-37.

⁹¹ 2001 ILC Draft Articles on Prevention of Transboundary Harm from Hazardous Activities,

da yürütüldüğü Menşe Devlet⁹², önemli sınıraşan zararları önlemek veya her hâlükârda bu riskleri en aza indirmek için gerekli tüm önlemleri alacaktır. Ancak bu metin yalnızca Uluslararası Hukuk Komisyonu’nun tehlikeli faaliyetlerden kaynaklanan sınıraşan zararlarla ilgili düzenleme ve standartlar belirleme amacıyla devletlere önerdiği bağlayıcı olmayan bir uluslararası metin olduğu için, Rusya veya uzayda sınıraşan zararlara yol açma ihtimali olan uzay faaliyeti yürüten diğer devletler bakımından sorumluluk gündeme getirebilecek güce sahip değildir. 2001 tarihli Taslak Maddelerin 3. maddesi ile belirlenen “riskleri en aza indirmek” standardı, 1967 Uzay Antlaşması’nın taraf devletlere yüklediği olası zararları önleme sorumluluğunun yorumlanması için yol gösterici olacaktır.

1967 Uzay Antlaşması, uzay faaliyeti yürüten devletlerin bu faaliyetlerinden uluslararası sorumlu olacağını düzenlemiştir. Antlaşma’nın 7. maddesine göre; uzay faaliyeti yürüten Taraf Devletler, Antlaşma’ya taraf diğer bir devlete veya bu devlete tabi gerçek veya tüzel kişilere karşı, uzay faaliyetinde kullanılan cismin veya parçalarının yeryüzünde, hava sahasında ya da uzayda meydana getirdiği zararlardan dolayı uluslararası sorumludur. Sorumluluğu gündeme gelecek devlet, Ay ve diğer gök cisimleri dahil uzaya bir cisim fırlatan, fırlattıran ve ülkesinden veya tesislerinden bir cisim fırlatılan her Taraf Devlettir.⁹³ Hüküm yalnızca uluslararası sorumluluğun gündeme geleceğinden bahsetmiş ancak ayrıntılı bir sorumluluk rejimi oluşturmamıştır.

Report of the International Law Commission on the work of its fifty-third session, 23 April–1 June and 2 July–10 August 2001, UN Doc. A/56/10, p. 370-435, md. 1.

⁹² 2001 tarihli Tehlikeli Faaliyetlerden Kaynaklanan Sınır Ötesi Zararların Önlenmesine İlişkin Taslak Maddeleri, md. 2/d.

⁹³ 1967 Uzay Antlaşması, md. 7. Uzay Antlaşması’nın devletlerin uzay faaliyetlerinden kaynaklanan uluslararası sorumluluğu düzenlediği 6. maddesinde “responsibility”, 7. maddesinde ise “liability” kavramı kullanılmıştır. Bu kavramların her ikisi de “sorumluluk” olarak Türkçeye çevrilse de ifade ettikleri sorumluluk rejimleri farklıdır. Uluslararası Hukuk Komisyonu’nun 2001 tarihinde hazırladığı Devletlerin Uluslararası Haksız Eylemlerden Sorumluluğuna İlişkin Taslak Maddeler metninin 2. maddesine göre; bir devletin herhangi bir fiilinden ya da ihmalden kaynaklanan uluslararası haksız bir eyleminden sorumlu (responsible) tutulabilmesi için uluslararası bir yükümlülüğün ihlali ve bu ihlalin ilgili devlete atfedilebilir olması gerekmektedir. Taslak Maddeler için bkz: 2001 ILC Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, Report of the International Law Commission on the work of its fifty-third session, 23 April–1 June and 2 July–10 August 2001, UN Doc. A/56/10, p. 59-366. Yani bu madde kapsamında sorumluluk için zarar ya da kusur şartı aranmaz. “Liability” kavramında ise bir uluslararası yükümlülüğün ihlali sonucu meydana gelen zararın karşılanması yani tazminat ödeme yükümlülüğü gündeme gelmektedir. İlgili kavramlara ilişkin ayrıntılı analiz için bkz: Eryavuz, s. 34-36.

1967 Uzak Antlaşmasının 7. maddesi, 1972 tarihli Uzak Cisimlerinin Verdiği Zarardan Dolayı Uluslararası Sorumluluk Hakkında Sözleşme (1972 Sorumluluk Sözleşmesi)'de detaylandırılmıştır.⁹⁴ Sözleşme zararın meydana geldiği yer bakımından bir ayırım yapmış ve iki tür sorumluluk rejimi düzenlemiştir. Yeryüzünde meydana gelen ve uçuş halindeki uçaklara verilen zararlardan dolayı Fırlatan Devlet, tazminat ödenmesinden mutlak olarak sorumlu olacaktır.⁹⁵ Yeryüzünden başka bir yerde, başka bir Fırlatan Devletin uzay cismine veya uzay cismi içinde bulunan insanlara veya mallara verilen zararlar bakımından ise, zarar veren uzay cismini Fırlatan Devlet, zarar ancak kendisinin ve hareketlerinden sorumlu olduğu kişilerin herhangi bir kusurundan kaynaklanmışsa sorumlu olacaktır.⁹⁶ Kendisi veya tabiiyetinde bulunan hakiki ve hükmi şahısları zarar gören bir Devlet, bu zarardan dolayı Fırlatan Devlete tazminat talebinde bulunabilecektir.⁹⁷ 1972 Sorumluluk Sözleşmesi de yalnızca taraf olan devletler bakımından bağlayıcıdır. 2024 yılı itibariyle Sözleşme'ye taraf devlet sayısı 100'e ulaşmıştır. ABD, Rusya, Çin, Hin-

⁹⁴ Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, 29 March 1972, 961 UNTS 187, No. 13810. Sözleşmede uzay faaliyetlerinden kaynaklanan uluslararası sorumluluğa ilişkin ayrıntılı düzenlemelere yer verilmiştir. Sorumluluğu ileri sürülebilecek devletlerin tespiti, tazminat taleplerinin hangi kanallarla ileri sürülebileceği, sorumluluğun kapsamı, tazminatın hesaplanmasında dikkat edilecek hususlar, zararın giderilmesi için diplomatik yollarla çözüm bulunamaması halinde oluşturulacak Zarar Komisyonu ve çalışma usulü gibi birçok hüküm ile sorumluluk rejimi oluşturulmuştur.

⁹⁵ 1972 Sorumluluk Sözleşmesi, md.2.

⁹⁶ 1972 Sorumluluk Sözleşmesi, md. 3. Sözleşme'nin 1. maddesinde bazı kavramlara ilişkin tanımlamalar yapılmıştır: *'Bu Sözleşme'de yer alan:*

a) *"Zarar" terimi insan hayatı kaybı, yaralanmalar ve insan sağlığına verilen diğer zararları veya devlet malları ile hükmi şahıslar ve hükümetlerarası kuruluşların mallarının kaybı ile bu mallara verilen zararları,*

b) *"Fırlatma" terimi, fırlatma teşebbüsünü de içerir.*

c) *"Fırlatan Devlet" terimi,*

i - *Bir uzay cismini fırlatan veya fırlattıran devleti,*

ii - *Ülkesinden veya tesislerinden uzay cismi fırlatılan devleti,*

d) *"Uzay Cismi" terimi, bir uzay cismini meydana getiren kısımlarla, fırlatma aracı ve onu oluşturan kısımları içerir.'* Fırlatan Devlet tanımı, 1967 Uzak Antlaşmasının uzay faaliyetlerinden kaynaklan uluslararası sorumluluğa yer verdiği 7. maddesindeki hükümle aynıdır.

⁹⁷ Tazminat talebinde bulunma ilgili devletin takdirine bağlıdır. Eğer tabiiyetinde bulundukları devlet tazminat talebinde bulunmazsa, başka bir Devlet, topraklarında bulunan hakiki ve hükmi şahısların gördükleri zarar nedeniyle tazminat talebinde bulunabilir. Eğer bu devlet de tazminat talebinde bulunmazsa, başka bir Devlet, toprakları üzerinde devamlı oturan kişilerin uğradıkları zarar nedeniyle Fırlatan Devletten tazminat talebinde bulunabilir. 1972 Sorumluluk Sözleşmesi, md. 8.

distan, Japonya gibi uzay yetenekli devletlerin de Sözleşme'ye taraf olması⁹⁸ Sözleşme'nin önemini artırmaktadır.

Uzayda yürütülen faaliyetlerden kaynaklanan uluslararası sorumluluğa ilişkin bir uluslararası antlaşma yapılması görüşmeleri sırasında, başlangıçta üzerinde uzlaşıya varılamayan hususlardan biri de nükleer zarar konusu olmuştur. İlk taslakta nükleer zarar konusuna yer verilmemiş, SSCB ise nükleer zararın da eklenmesini talep etmiştir. Antlaşmanın nükleer zararı da kapsayacak şekilde yapılması konusunda anlaşmaya varılmışsa da, nükleer zarar Sözleşme'nin nihai metninde yer almamıştır. Sözleşme'nin yapılmasından kısa bir süre sonra meydana gelen Cosmos 954 kazası, nükleer hasarın Sözleşme'ye alınması talebinin haklılığını ortaya koymuştur.⁹⁹

1978 yılında SSCB'ye ait nükleer güçle çalışan Cosmos 954 uydusu, Kanada üzerinden atmosfere yeniden girmiş ve Kanada'nın kuzeybatı topraklarında ormanlık bir araziye düşerek yaklaşık 124.000 kilometre karelik geniş bir alanda radyoaktif kirlenmeye sebep olmuştur. Kanada Hükümeti, radyoaktif kirlenmeyi temizlemek için yaptığı harcamaları SSCB'den söz konusu Sözleşme ve 1967 Uzay Antlaşması'nın sorumluluğa ilişkin hükümleri uyarınca tazmin etmiştir. 1972 Sorumluluk Sözleşmesi ilk kez Cosmos 954 kazası ile, uluslararası uygulamaya konu olmuştur.¹⁰⁰ Doktrinde kimi yazarlar, 1972 Sorumluluk Sözleşmesi uyarınca tazminat komisyonu kurulmadığı için sorunun Sözleşme çerçevesinde çözülmediğini ileri sürmüştü de, SSCB ve

⁹⁸ Status of International Agreements relating to activities in outer space as at 1 January 2024, 15 April 2024, A/AC.105/C.2/2024/CRP.3. 1972 Sorumluluk Sözleşmesi kapsamında sorumluluğun ileri sürülebilmesi için, zarara neden olan uzay aracının hangi devlete ait olduğunun tespiti önem kazanacaktır. Bu kapsamda 1975 tarihli Uzaya Fırlatılan Cisimlerin Tescili Hakkında Sözleşme 2. maddesinde, taraf devletlerin uzaya fırlatılan uzay araçlarının kendi tutacakları bir ulusal tescil sistemine ve BM Genel Sekreteri'nce tutulacak bir uluslararası tescil sistemine kaydetmeleri gerektiğini düzenlemiştir. Convention on Registration of Object Launched into Outer Space, 14 January 1975, 1023 UNTS 15, No. 15020. Uluslararası bir antlaşmayla böyle bir tescil sisteminin oluşturulması, uluslararası sorumluluğu ileri sürülecek devletin tespiti konusunda önemli olmasının yanı sıra, devletlerin uzaya nükleer silah ya da başka türlü kitle imha silahlarını yerleştirmek için gizlice uzay faaliyeti yürütmelerinin de önüne geçecektir. Erdem, s.55.

⁹⁹ Cheng, s. 253, 324.

¹⁰⁰ Operation Morning Light – “The year of the AECB's grand adventure”, (<https://www.cnsc-ccsn.gc.ca/eng/resources/canadas-nuclear-history/past-presidents/alan-prince/>, Erişim Tarihi: 20.09.2024). Olaya ilişkin ayrıntılı bilgi ve değerlendirme için bkz: Canada: Claim Against The Union Of Soviet Socialist Republics For Damage Caused By Soviet Cosmos 954, International Legal Materials, 1979, C. 18, S. 4, s. 899-930, (<http://www.jstor.org/stable/20692062>, Erişim Tarihi: 20.09.2024); Brearley, s. 291- 320; İnce, s. 258-259.

Kanada'nın diplomatik yollarla tazminat hususunda anlaşması, Sözleşme'nin ilgili hükümlerinin işlediğini göstermiştir. Konuyla ilgili doktrinde yürütülen başka bir tartışma ise, Sözleşme'nin nükleer zarardan bahsetmediğini, çevresel zararları ihmal ettiğini dile getiren görüştür. Sözleşme'nin 2. maddesinde üzerinde durulan objektif sorumluluğun tehlike sorumluluğunu da içerdiği yorumu yapıldığında, nükleer zararın da Sözleşme'nin kapsamına girerek uluslararası sorumluluğa sebep olacağı ve Sözleşme'de öngörülen sorumluluk rejimine dayanılarak tazminat talep edilebileceği sonucuna ulaşılabilecektir.¹⁰¹

1978 Cosmos 954 kazasının ardından uzayda nükleer enerjinin kullanımına ilişkin ilkeler belirleme fikri ortaya çıkmış ve on dört yıllık tartışma ve görüşme sürecinin sonunda BM Genel Kurulu'nda "Nükleer Enerji Kaynaklarının Uzayda Kullanımına İlişkin İlkeler" kabul edilmiştir.¹⁰² Karar'da, nükleer enerjinin yalnızca nükleer güç kaynağı dışında yürütülmesi mümkün olmayan uzay misyonları bakımından kullanılabileceği ve devletlerin bu tür nükleer enerji ile çalışan uzay araçlarının güvenlik kontrollerini zorunlu olarak yapması ve atmosfere yeniden girme riski karşısında diğer devletleri uyarması gerektiği düzenlenmiştir. Ayrıca nükleer enerji kaynağının türüne göre hangi uzay araçlarının uzayın hangi alanında kullanılabileceği üzerinde durulmuştur. Karar'ın uluslararası sorumluluğa ilişkin düzenlemesi ise, 1967 Uzay Antlaşması'nın ve 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nin ilgili hükümlerine atıfla benzer şekilde düzenlenmiştir.¹⁰³ BM Genel kurul kararları tavsiye niteliğinde olduğu için bu Karar da, uzayda nükleer enerjinin kullanılması hususunda bağlayıcı nitelikte uluslararası bir düzenleme değildir. Ancak devletler uzayda nükleer enerji taşıyan misyonlarından BM Genel Sekreterini haberdar ederek bu ilkeleri önemsediklerini göstermişlerdir.¹⁰⁴

¹⁰¹ Doktrindeki farklı görüşler için bkz: Brearley, s. 412; Erdem, s. 181.

¹⁰² Brearley, s. 304; Erdem, s. 80.

¹⁰³ The Principles Relevant to the Use of Nuclear Power Sources in Outer Space, UNGA Res. 47/68, (14.12.1992).

¹⁰⁴ 15 Kasım 1996'da Rusya'nın nükleer madde taşıyan uzay aracı Mars-96 hakkında BM Genel Sekreterini bilgilendirmesi. Note Verbale dated 15 November 1996 from the Permanent Mission of the Russian Federation addressed to the Secretary-General, UN Doc. A/AC.105/647, (20.11.1996). ABD'nin Ekim 1997'de fırlatılması planlanan nükleer madde taşıyan uzay aracı Cassini hakkında BM Genel Sekreteri'ni bilgilendirmesi. Note verbale dated 14 July 1999 from the Permanent Mission of the United States of America to the United Nations (Vienna) addressed to the Secretary-General, UN Doc. A/AC.105/677/Add.1, (19.07.1999); Erdem, s. 80.

D. Silahsızlanma Çalışmaları ve Güncel Gelişmeler

Uzayda silahlanma yarışının önlenmesi konusunun bu konuda çalışan özel bir BM organı eliyle yürütülmesini isteyen devletlerin girişimiyle, uzayda silahsızlanmayı sağlayacak uluslararası bir antlaşmanın yapılması çalışmaları BM Silahsızlanma Komitesi'nin gündemine taşınmıştır.¹⁰⁵ Komite, *“uzayda nükleer silahlanmanın önlenmesi, nükleer savaşın önlenmesi, uzay güçlü aktörlerin uzayda silahlanma yarışına girmesinin önlenmesi, yeni nesil kitle imha silahlarının ve yeni nesil radyolojik silahların uzayda kullanımının düzenlenmesi, kapsamlı bir silahsızlanma programının oluşturulması ve devletlerin uzay politikalarında silahlanma konusunda şeffaflığın ve güven artırıcı önlemlerin sağlanması”* konularına eğilmiştir.¹⁰⁶ BM Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi'nden sonra uzayın münhasıran barışçıl amaçlarla kullanılması ve uzay güvenliği konusunda çalışan ikinci BM organı olmuştur.¹⁰⁷

Silahsızlanma Komitesi'nin önemli faaliyet alanlarından biri de uzayda kuvvet kullanılmasının önlenmesi, ASAT silahlarının olası yasağı dahil, uzay silahlarına ilişkin hukuki meselelerin çözüme kavuşturulması gibi konuları düzenleyen yeni uluslararası antlaşmaların yapılabilmesi için çeşitli antlaşma tekliflerinin incelenmesi olmuştur. SSCB ve ABD'nin ikili anlaşmalarda belirli türdeki uzay tabanlı nesnelerin ve bunların yer tabanlı bölümlerinin hukuken korunması gerektiğini kabul etmiş olmaları, ASAT silahlarının barışçıl amaçlarla kullanılan uydular için taşıdığı tehdit nedeniyle, önemli bir gelişme olarak memnuniyetle karşılanmış ve uyduların korunması ve dokunulmazlığı konusunda bir dizi öneri masaya yatırılmıştır. Bu başlık altında ileri sürülen öneriler arasında, Sovyetler Birliği'nin ilk olarak 1981'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na, ikinci olarak da 1982'de Silahsızlanma Komitesi'ne sunduğu bir antlaşma teklifi de bulunmaktadır.¹⁰⁸ Teklifin 3. maddesine göre; *“Ta-*

¹⁰⁵ Konunun BM Silahsızlanma Komitesi'nin gündemine taşınmasını öngören BM Genel Kurulu Kararı için bkz: Prevention of an Arms Race in Outer Space, UNGA Res. 37/83, (9.12.1982).

¹⁰⁶ Erdem, s. 152-153.

¹⁰⁷ Wolff, s.74.

¹⁰⁸ Letter Dated 10 August 1981 from the Minister for Foreign Affairs of the Union of Soviet Socialist Republics addressed to the Secretary-General, Official Records of the General Assembly, A/36/192, 20 August 1981; Letter Dated 6 April 1982 from the Representative of the Union of Soviet Socialist Republics Addressed to the Chairman of the Committee on Disarmament Transmitting The Draft Treaty on the Prohibition of the Stationing of Weapons of Any Kind in Outer Space / Submitted to The Thirty-sixth Session of the General Assembly, CD/274, 7 April 1982.

*raf Devletler, diğer Taraf Devletlerin uzay nesnelerini tahrip etmemeyi, uzay nesnelere zarar vermemeyi, bu nesnelerin normal işleyişlerini bozmamayı veya uçuş yörüngelerini değiştirmemeyi taahhüt ederler.”*¹⁰⁹ Sosyalist Ülkeler Grubu bu hüküm ile Taslağın uzayda genel olarak bir silahlanma yarışının önlenmesinin yanında, özel olarak ASAT silahları sorununu ele alması sebebiyle memnuniyetlerini dile getirmelerine karşın, Batılı Ülkeler, Taslağı ASAT sorununu açıkça düzenlememesi ve birçok yoruma açık durum oluşturması sebebiyle eleştirmişlerdir. Sovyetler Birliği 1981 Taslağı’na yapılan eleştirileri dikkate alarak 1983 yılında “Uzayda ve Uzaydan Dünya’ya Karşı Güç Kullanımının Yasaklanması Antlaşması Taslağı”nı BM Silahsızlanma Komitesine sunmuştur.¹¹⁰ Bu yeni Taslak da istenen sonucu vermemiş, farklı zamanlarda özellikle ASAT testlerinin yasaklanması, ne tür testlerin zararlı hangilerinin zararsız test sayılacağı gibi konular Silahsızlanma Komitesinde tartışılmaya ve yeni önerilere konu olmaya devam etmiştir.¹¹¹

Çin ve Rusya 2008 yılında, “Uzaya Silah Yerleştirilmesi, Uzay Araçlarına Yönelik Kuvvet Kullanma ve Kuvvet Kullanma Tehdidinin Yasaklanması Taslak Metni”ni BM Silahsızlanma Komitesi’ne sunmuştur. Taslak, devletlerin uzaya silah yerleştirmemesini ve uzaydaki nesnelere güç kullanma tehdidinde bulunmamasını garanti etme amacındadır.¹¹² Taslak Metnin 2.maddesine göre; *Taraf Devletler, herhangi bir tür silah taşıyan herhangi bir nesneyi Dünya’nın yörüngesine, gök cisimlerine ve uzaya yerleştirmemeyi, uzay nesnelere karşı güç tehdidine veya kullanımına başvurmamayı ve diğer Devletlere, Devlet gruplarına veya uluslararası kuruluşlara bu Antlaşma ile yasaklanan faali-*

¹⁰⁹ Draft Treaty on The Prohibition of The Stationings of Weapons of Any Kind in Outer Space, md 3.

¹¹⁰ Draft Treaty on The Prohibition of the Use of Force in Outer Space and from Space against the Earth.

¹¹¹ Alves, s. 97-106.

¹¹² Letter Dated 12 February 2008 from The Permanent Representative of The Russian Federation and The Permanent Representative of China to The Conference on Disarmament Addressed to The Secretary-General of The Conference Transmitting The Russian and Chinese Texts of The Draft “Treaty on Prevention of The Placement of Weapons in Outer Space and of The Threat or Use of Force Against Outer Space Objects (PPWT)” Introduced by The Russian Federation and China, UN Doc. CD/1839, (29.02.2008). Taslağa göre; “kastedilen güç kullanımı ya da güç kullanma tehdidi; uzay nesnelere karşı, onları yok etmek, tahrip etmek, çalışma fonksiyonlarını geçici ya da kalıcı olarak bozmak ya da yörünge ayarlarını özellikle değiştirmek gibi düşmanca hareketlerde bulunmak veya bulunmakla tehdit etmektir”. md. 1/ (e).

*yetlere katılmaları için yardım veya teşvik etmemeyi taahhüt ederler.*¹¹³

2008 tarihli Taslak Metin uydulara yönelik en acil askeri tehdit olan füze teknolojisine dayalı yer tabanlı ASAT'ların test edilmesi ve yayılmasını düzenlemediği ve uzay tabanlı silahlara odaklandığı için eleştirilmiştir. Bu haliyle Taslak Metin, ASAT'ların araştırılmasına, geliştirilmesine, üretilmesine ve karasal olarak depolanmasına izin vermiş ve bunların test edilmesini ve geliştirilmesini açıkça yasaklamamış, yalnızca düşmanca amaçlarla uzay nesnelerine karşı güç tehdidi veya kullanımını açıkça yasaklamıştır. Dolayısıyla Taslak Metin, Çin'in 2007'de test ettiği doğrudan yükselişli ASAT gibi askeri sistemlerin geliştirilmesini engelleyecek bir düzenlemeye sahip değildir.¹¹⁴ ABD, Taslak'ta geçen "güç kullanma tehdidi" ibaresinin neleri kapsadığının açık olmamasını bahane ederek Taslağı reddetmiştir. ABD, "uydu karşıtı silah geliştirmenin tehdit olup olmadığı", ya da "bir devletin kendi uydusunu yok etmesinin diğerleri için tehdit olup olmadığı" sorularını¹¹⁵ gündeme getirerek 2007 yılında gerçekleştirdiği ASAT testiyle kendi uydusunu yok eden Çin'in böyle bir taslak metin hazırlamasına gönderme yapmıştır. Rusya ve Çin 2014 yılında yeni bir taslağı Komite'ye sunmuşsa da ABD yine taslağın bir bağlayıcı uluslararası antlaşma olmasına engel olmuştur.¹¹⁶ BM Silahsızlanma Komitesi çeşitli zamanlarda uzayda silahsızlanma üzerine çalışmaya devam etmişse de, devletler bağlayıcı bir metin üzerinde uzlaşmamıştır, konu hala Komite'nin gündemindedir. Uyduların korunması ve ASAT testlerinin hukukiliği konusunda bir uluslararası antlaşmanın müzakere edilmesi için devletler arasında fikir birliği oluşmamıştır. Bağlayıcı metin üzerinde anlaşılması hususunda somut bir adım atılamayacağı anlaşılınca uzay faaliyetlerine ilişkin çeşitli güven artırıcı önlemlerin alınması çalışmaları yürütülmüştür.¹¹⁷

7 Aralık 2020'de BM Genel Kurulu'nda "Sorumlu Davranış Normları, Kuralları ve İlkeleri Yoluyla Uzay Tehditlerinin Azaltılması" kararı ka-

¹¹³ Draft Treaty On Prevention of The Placement of Weapons in Outer Space And of the Threat or Use of Force Against Outer Space Objects (PPWT), madde 2.

¹¹⁴ Tronchetti, s. 370.

¹¹⁵ Letter Dated 19 August 2008 from The Permanent Representative of The United States of America Addressed to The Secretary-General of The Conference Transmitting Comments on The Draft "Treaty on Prevention of The Placement of Weapons in Outer Space and of The Threat or Use of Force Against Outer Space Objects (PPWT)" As Contained In Document Cd/1839 Of 29 February 2008, UN Doc. CD/1847, (26.08.2008).

¹¹⁶ Balcı, s. 2097-2098.

¹¹⁷ Alves, s. 106.

bul edilmiştir. Karar tüm Üye Devletleri, *uzayı barışçıl, güvenli, istikrarlı ve sürdürülebilir; silahlanma yarışından ve çatışmalardan uzak bir çevre olarak muhafaza etmek amacıyla uzay sistemlerine yönelik tehditleri azaltmak için en iyi şekilde nasıl hareket edebilecekleri konusunda ortak bir anlayışa ulaşmaya; uzaydaki veya Dünyadaki eylemler, faaliyetler veya sistemlerden kaynaklananlar da dahil olmak üzere, uzay sistemlerine yönelik mevcut ve potansiyel tehditlerin ve güvenlik risklerinin yanı sıra sorumsuz veya potansiyel olarak tehdit edici kabul edilebilecek eylem ve faaliyetleri ve bunların potansiyel etkilerini karakterize etmeye; uluslararası güvenlik ve sorumlu davranış normlarının, kurallarının ve ilkelerinin daha da geliştirilmesi ve uygulanması ve uzaya ilişkin yanlış anlama ve yanlış hesaplama risklerinin azaltılması konusunda fikirlerini paylaşmaya teşvik etmektedir.*¹¹⁸ Karara ilişkin üye devletlerin görüşlerini içeren BM Genel Sekreteri raporunda, hiçbir devletin ASAT silahlarının test edilmesini hukuka uygun bir eylem olarak değerlendirmedeği, devletlerin kinetik ASAT testlerine ilişkin kısıtlamalara güçlü destek verdiği ortaya konulmuştur.¹¹⁹ Bu görüşler devletlerin ASAT testleri konusundaki *opinio juris*ini yansıtmaları bakımından önemlidir; zararlı sonuçlara sebep olma potansiyeli daha ağır olan nükleer bir testin de devletlerin itirazına uğrayacağı açıktır.

24 Aralık 2021’de BM Genel Kurulu, *“devletlerin uzaya ilişkin faaliyetlerinden kaynaklanan tehditlere ilişkin mevcut uluslararası hukuki ve diğer normatif çerçeveleri değerlendirmek; devletlerin uzay sistemlerine yönelik mevcut ve gelecekteki tehditlerini ve sorumsuz olarak değerlendirilebilecek eylemleri, faaliyetleri ve ihmalleri dikkate almak; devletlerin uzay sistemlerine yönelik tehditleriyle ilgili sorumlu davranışlara ilişkin olası normlar, kurallar ve ilkeler hakkında ve uygun olduğu hallerde, uzayda bir silahlanma yarışının önlenmesi de dahil olmak üzere, hukuki olarak bağlayıcı araçların müzakere edilmesine devletlerin nasıl katkıda bulunacakları hakkında tavsiyelerde bulunmak”* üzere açık uçlu bir çalışma grubu oluşturmaya karar vermiştir.¹²⁰ Bu girişime yönelik çalışmalar, 2022 yılında Rusya’nın Ukrayna’yı işgal etmesi ve buna bağlı olarak Batılı Devletlerle Rusya arasında yeni bir gerilim ortaya çıkmasıyla sekteye uğrasa da, silahsızlanma alanında atılacak

¹¹⁸ Reducing Space Threats through Norms, Rules and Principles of Responsible Behaviours, UNGA Res. 75/36, (07.12.2020).

¹¹⁹ Report of the Secretary-General: Reducing Space Threats through Norms, Rules and Principles of Responsible Behaviours, UN Doc A/76/77, (13.07.2021).; Byers / Boley, s. 233.

¹²⁰ Reducing space threats through norms, rules and principles of responsible behaviours, UNGA Res. 76/231, (24.12.2021).

böyle bir adımın ne kadar önemli ve acil olduğu da ortaya çıkmıştır.¹²¹

18 Nisan 2022’de ABD Başkan Yardımcısı Kamala Harris, “*ABD’nin bugünden itibaren yıkıcı, doğrudan yükselen uydusavar füze testleri yapmayı taahhüt ettiğini*” ilan etmiştir.¹²² Bu tür açıklamalar uluslararası hukukta “tek taraflı beyanlar” olarak adlandırılmaktadır ve beyan sahibi devleti hukuken bağlayıcıdır.¹²³ Uluslararası Adalet Divanı, 1974’te verdiği Nükleer Denemeler Davalarındaki kararları ile¹²⁴, devletlerin tek taraflı işlemlerinin kendileri bakımından yükümlülük doğuracağını ortaya koymuştur. Bu davalar Yeni Zelanda ve Avustralya tarafından, Fransa aleyhine, Fransa’nın Pasifik Okyanusu atmosferinde gerçekleştirdiği nükleer denemelerin hukuka aykırı olduğunun tespiti talebiyle Divan’ın önüne getirilmiştir. Dava sürerken Fransa’nın üst düzey yetkilileri aynı nitelikteki nükleer denemeleri sonlandıracağını beyan etmiştir. Divan Fransa’nın anılan beyanının uyumsuzluk konusunu ortadan kaldırdığına ve esas hakkında karar vermeye gerek olmadığına karar vermiş ve devletin tek taraflı beyanının ilgili devlet bakımından bağlayıcı yükümlülükler yarattığını belirtmiştir.¹²⁵ Dolayısıyla, ABD’nin bu beyanı kendisi bakımından bağlayıcıdır ve uzay yetenekli devletlerden birinin uzay güvenliğine ilişkin attığı önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.

ABD’nin test etmemeyi taahhüt ettiği yeteneğe zaten halihazırda sahip olduğu ve bu beyanın önemsiz olduğu akla gelebilir ancak bu gelişmeden sonra Kanada, Yeni Zelanda, Japonya, Almanya, Güney Kore, İngiltere ve Avustralya kısa sürede benzer açıklamalar yapmıştır. Bu tek taraflı beyanlar kendi başına uluslararası hukukta bütün devletleri bağlayıcı bir norm yaratmaz ancak uzayın keşfi ve kullanımı serbestisi ilkesinin ASAT silahlarının kullanılmasını engelleyecek şekilde yorumlanması amacıyla “sonraki uygulama” olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu beyanlar, uzay güvenliği ve uzayda silahsızlanma konusunda hem devlet uygulaması hem de *opinio juris* ifadesi olarak uluslararası örf ve adet hukuku kurallarının gelişimine katkıda bulun-

¹²¹ Byers / Boley, s. 233-235.

¹²² The White House: “Remarks by Vice President Harris on the Ongoing Work to Establish Norms in Space”, 18 April 2022, (<https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/04/18/remarks-by-vice-president-harris-on-the-ongoing-work-to-establish-norms-in-space/>, Erişim Tarihi: 20.09.2024).

¹²³ Byers / Boley, s. 335.

¹²⁴ ICJ, Nuclear Tests Case (Australia vs. France), Judgment of 20 December 1974, I.C.J. Reports 1974, ss. 253-274.

¹²⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz: Uzun, s. 1-22.

bilir.¹²⁶

ABD'nin tek taraflı beyanını takiben, 7 Aralık 2022'de BM Genel Kurulu'nda, tüm devletlere yıkıcı ASAT testlerini yapmamayı taahhüt etme çağrısında bulunan bir karar alınmıştır. Karar'da yıkıcı ASAT sistemlerin kullanılmasının uzay çevresi üzerinde yaygın ve geri döndürülemez etkileri olabileceğine vurgu yapılmış ve uzayda silahsızlanmanın somut adımlarla sağlanması gerektiği dile getirilmiştir. ABD'nin öncülüğünde alınan bu karar bağlayıcı değil, sadece tavsiye niteliğindedir; ancak devletlerin büyük desteğini alması bakımından önemlidir.¹²⁷

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 24 Nisan 2024'te, *tüm Taraf Devletlerin, nükleer silahlar veya diğer türde kitle imha silahlarını taşıyan nesnelerin Dünya etrafındaki yörüngeye, gök cisimlerine veya uzaya herhangi bir şekilde yerleştirilmemesi yükümü de dahil olmak üzere, 1967 Uzay Antlaşması'na tam olarak uyma yükümlülüğünü* teyit eden, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi konulu bir karar taslağını¹²⁸ oylamıştır. Karar Taslağı, uzayda bir silahlanma yarışını tüm yönleriyle önlemek için, siyasi taahhütler ve hukuki olarak bağlayıcı uluslararası belgeler de dahil olmak üzere, uygun ve etkili önlemlerin alınmasını vurgulamaktaydı. Ancak Karar Rusya'nın vetosu sebebiyle alınamamıştır. Çin ise çekimser oy kullanmıştır. Japonya ve ABD, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi çabaları içinde önemli bir yeri olan bu taslağı veto eden Rusya ve çekimser oy kullanan Çin'i eleştirmiş; Rusya ise bu girişimin kendi devletini karalama oyunu olduğunu dile getirmiş ve eğer ABD uzayın münhasıran barışçıl amaçlarla kullanılması ko-

¹²⁶ Byers / Boyler, s. 336-337. 1967 Uzay Antlaşması'nın ilk maddesinde yer alan uzayın keşfi ve kullanımı serbestisi ilkesinin ASAT testleri bakımından nasıl yorumlanması gerektiği üzerinde durulması gereken bir konudur. 2007'de Çin'in, 2019'da Hindistan'ın ve 2021'de Rusya'nın gerçekleştirdiği testlere pek çok devlet uzun süre kalıcı uzay enkazı oluşturan ASAT silah testleri bu serbestiye aykırıymış gibi tepki göstermiştir. Bu sebeple Antlaşma'nın ilgili hükmünün yorumunun değiştiği sonucuna ulaşılabilir. Yani sonuçları ne olursa olsun, her türlü uzay faaliyeti konusunda serbesti olamayacağı yorumu güçlenmektedir. Burada bir "sonraki uygulama" ya da yeni gelişen bir uluslararası örf ve adet hukuku kuralı söz konusu olabilir. Sonraki uygulamada ve antlaşmanın yorumunda önemli olan antlaşmaya taraf devletlerin uygulamaları iken, uluslararası örf ve adet hukukunda bu tüm devletlerin uygulamasıdır. Bir antlaşmanın yeniden yorumlanması ve yeni bir örf ve adet hukuku kuralının gelişmesi paralel olarak gerçekleşebilir; aynı etkiye sahip bir antlaşma hükmünün yanı sıra bir örf ve adet hukuku kuralı da var olabilir ve bunlar birbirini güçlendirir. Byers / Boyler, s. 338-339.

¹²⁷ Destructive direct-ascent anti-satellite missile testing, UNGA Res. A/RES/77/41, (07.12.2022).

¹²⁸ Non-proliferation Draft Resolution, UN Doc. S/2024/302, (24.04.2024).

nusunda samimi ise, uzayda nükleer silahlar ve diğer kitle imha silahlarının yasaklanması girişimlerine neden karşı oy kullandığını sormuş, Çin ise eğer ABD ve Japonya, Konseyin uzay güvenliği konusundaki yapıcı müzakerelerini ilerletmeye gerçekten kararlıysa, o zaman nükleer silahlar da dahil olmak üzere her türlü silahın uzaya yerleştirilmesinin yasaklanmasını kesin olarak desteklediklerini ve bu taslağın tüm üye devletleri temsil etmeyen, eksik ve dengesiz bir karar olacağını düşündüğü için çekimser kaldığını açıklamıştır. Karar alınabilseydi, BM Güvenlik Konseyi'nin uzaya ilişkin aldığı ilk karar olacaktı.¹²⁹

SONUÇ

Uzayın güvenli ve sürdürülebilir bir alan olması konusunda devletlerin temel hedefi uzayın askerileştirilmesinin önüne geçmek, uzayda tehlikeli sonuçlar doğurabilecek faaliyetleri ve testleri engellemek ve uzayda silahsızlanmayı sağlamak gibi görünse de, uzay yetenekli devletler farklı güvenlik endişeleri sebebiyle uzay güvenliğine ilişkin farklı yaklaşımlar geliştirmişlerdir. Bu sebeple uzayda silahsızlanma çabalarında ortak bir temelde buluşulamamış, uzayın münhasıran barışçıl amaçlarla kullanılması ilkesine rağmen uzay askerileştirilmiştir. Önemi giderek artan ASAT testleriyle de, uzay askeri ve stratejik üstünlük alanı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Uzayın hukuki rejimini belirleyen uzay hukukunun temel kaynaklarının amacı, uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin teknoloji ve bilimin gelişmesini, uzayın bütün devletlerin menfaatine olacak şekilde, eşitlik prensibi temelinde herkesin kullanımına açık bir alan olmasının sağlanmasını, uzayın ve uzaydan elde edilecek kaynakların insanlığın ortak mirası olarak kalmasını, uzayın sürdürülebilir, güvenli ve barışçıl amaçlara adanmış bir faaliyet alanı olarak belirlenmesini garanti altına almaktır. Ancak, yaşanan güncel gelişmeler, uzay antlaşmalarının devletlerin ve özel hukuk kişilerinin uzay faaliyetlerine ve teknolojinin gereklerine ayak uyduramadığını, bu sebeple cevapsız kalan birçok yeni hukuki problemle karşı karşıya olduğunu göstermektedir.

1967 Uzay Antlaşması uzayın hukuki rejimine ve uzayda yürütülecek faaliyetlere ilişkin genel bir çerçeve çizdiği için uzay hukukunun anayasası olarak değerlendirilse de, ASAT testleri, bu testlerin hukukiliği ve uzay enkazı konusunda herhangi bir düzenlemeye yer vermemiştir. Antlaşma'nın

¹²⁹ Security Council Fails to Adopt First-Ever Resolution on Arms Race in Outer Space, Due to Negative Vote by Russian Federation, Meetings Coverage and Press Releases, SC/15678, (24.04.2024), (<https://press.un.org/en/2024/sc15678.doc.htm>, Erişim Tarihi: 20.09.2024).

silahsızlanma hükmü ise sınırlı sayıda silahı içermesi ve ASAT testlerin bir tür silahlanma olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği anlaşılamadığı için yetersiz bir hükümdür. 1979 Ay Anlaşması ise, uzayın hukuki rejimini insanlığın ortak mirası olarak belirleyen ve uzayın kaynaklarını uluslararası bir rejime tabi kılmaya çalışan hükmü dolayısıyla taraftar bulamamış, etkisiz bir anlaşma olarak kamıştır. Dolayısıyla 1979 Ay Anlaşması'nın da ASAT testleri ile ilgili olarak kapsayıcı hükümler ortaya koyma ve taraf olmayan devletleri engelleme gücü bulunmamaktadır.

1972 Sorumluluk Sözleşmesi, devletlerin uzay faaliyetlerinden kaynaklanan zararlardan dolayı uluslararası sorumluluğu için iki tür sorumluluk rejimi belirlemiş, yeryüzünde meydana gelen zararlardan mutlak sorumluluk doğacağını, uzayda meydana gelen zararlarda ise ilgili devletin kusuru nispetinde sorumlu olacağını düzenlemiştir. ASAT testlerinin uzayda bir zarara neden olması durumunda, zarar veren uzay cismini fırlatan Devlet, zarar ancak kendisinin ve hareketlerinden sorumlu olduğu kişilerin herhangi bir kusurundan kaynaklanmışsa sorumlu olacaktır. Bu da uzayda meydana gelecek zararlar bakımından tazminat talep edilebilmesinin ispat şartına bağlandığını göstermektedir. Ayrıca uzayda devletlerin gizli şekilde yürütecekleri testler sonucunda meydana gelebilecek zararlar bakımından ise atfedilebilirlik sorunu doğacak ve Sözleşme uygulama alanı bulamayacaktır. 1972 Sorumluluk Sözleşmesi yapılmasının ardından günümüze değin, uzay faaliyetlerinin tehlikeli sonuçları bakımından çok az gündeme gelmiştir, devletlerin ASAT testleri sonucunda meydana gelen uzay enkazı bakımından ise bu testleri gerçekleştiren devletler sorumlu tutulmamıştır.

1992 Uzayda Nükleer Enerjinin Kullanılması kararı da dahil olmak üzere, BM Genel Kurulu ve diğer BM organları nezdinde kabul edilen bağlayıcı olmayan uluslararası belgeler ve silahsızlanma konusunda atılan adımlar devletlerin uzayı güvenli bir alan olarak tutma ve uzay antlaşmalarının oluşturduğu çerçeveye sadık kalma niyeti olarak yorumlanabilir. Bu adımlar, devletlerin zararlı sonuçlara sebep olma potansiyeli olan testlerin yapılmasını hukuka uygun bulmadıklarını ve bu testlerin hukuki bir çerçeveye oturtulması ve zararlı sonuçlarının ortadan kaldırılması konusunda mutabık kaldıklarını göstermektedir. Ayrıca anılan bağlayıcı nitelikte olmayan uluslararası belgeler, uzay güvenliği konusunda ortaya çıkacak muhtemel örf ve adet hukuku kurallarının *opinio iuris*ini yansıtmaları bakımından da önemli olacaktır.

1967 Uzay Antlaşması yapılmadan önce genel uluslararası hukuk geçerli uygulanan hukuk olduğundan, Ay ve diğer gök cisimleri dahil uzayın askeri

kullanımına ilişkin *res extra commercium* veya *res nullius* alanlar için söz konusu olan kurallar dışında, özel bir uluslararası hukuk normu bulunmamaktaydı. Bu sebeple uzayın askeri kullanımına, yalnızca uluslararası hukukun olağan kurallarına ve Birleşmiş Milletler Şartı 2/4 uyarınca düzenlenen kuvvet kullanma yasağına uyulması koşuluyla, ilke olarak izin verilmekteydi. 1967 Uzay Antlaşması'nın 3. maddesi, uzay faaliyetlerinin Birleşmiş Milletler Şartı da dahil olmak üzere uluslararası hukuka uygun olarak yürütüleceğini düzenleyerek uzaydaki insan faaliyetlerinin her zaman genel uluslararası hukuka tabi olduğunu ortaya koymuş, uzay hukukunun “her kuralın yeniden şekillendirilmesi gereken” hukuki bir boşlukta gerçekleşmediğini kabul etmiştir.¹³⁰ Dolayısıyla uzay hukukunun cevap bulamadığı sorunlara ilişkin genel uluslararası hukuk normları devreye girecektir. Nükleer silahların uzaya yerleştirilmesi ve uzayda nükleer testlerin yapılması konusunda da nükleer silahların yayılmasının önlenmesi antlaşmalarının oluşturduğu rejime bakmak ve bu antlaşmaların ilgili testleri gerçekleştiren devletler bakımından bağlayıcı olup olmadığını değerlendirmek gerekecektir.

Nükleer kapasiteye sahip olmadıkları sürece ASAT silahlarının kullanımını ya da uzayda konuşlandırılmasını düzenleyen ya da özellikle yasaklayan bir uluslararası antlaşma ya da uluslararası örf ve âdet hukuku kuralı bulunmamaktadır. ASAT testleri ve silahları uzayla ilgili herhangi bir uluslararası antlaşma tarafından açıkça yasaklanmamıştır. Görünürde ASAT testleri 1967 Uzay Antlaşması'nın lafzını ihlal etmeyebilir ancak uzay hukukunun temel prensipleri¹³¹ ve BM Şartının uluslararası barış ve güvenliği tehdit edecek her türlü kuvvet kullanma eylemini yasaklayan hükümleri gibi uluslararası hukukun genel normları bakımından bu testlerin hukuka aykırılığı gündeme gelebilecektir.

ASAT testlerinin devletlerin kendi yetki alanlarındaki nesneler üzerinde test edilmesini de yasaklayan herhangi bir uluslararası hukuk normu bulunmamaktadır. Devletlerin kendi yetki alanlarında ya da kendi yargı yetkisi dahilindeki nesneler üzerinde ASAT testi yapması, kuvvet kullanma yasağı bağla-

¹³⁰ Cheng, s. 513. Kimi yazarlar 1967 Uzay Antlaşması'nın 3. maddesinin genel terimler içermesi nedeniyle çok geniş yorumlanabileceğini ve dolayısıyla devletlerin ASAT silahlarını kendini savunma ya da uluslararası barış ve güvenliği koruma bahaneleriyle rahatça kullanabileceklerini savunmuşlardır. Bkz: Schellekens, s. 11.

¹³¹ Uzayın münhasıran barışçıl amaçlarla kullanılması, bütün insanlığa adanmış bir alan olması ve bütün insanlığın ortak menfaatine uygun olarak kullanılması gerektiği, uzay faaliyetlerinin uzay çevresine zarar vermeyecek şekilde yürütülmesi gerektiği gibi ilkeler. Bkz: 1967 Uzay Antlaşması, md. 1, 4, 9.

mında bir güç kullanımı teşkil etmeyecektir. Bu tip denemelerin yapılmasının önünde de hukuki bir engel bulunmamaktadır. Günümüze değin birçok devlet yörüngedeki kendisine ait uydulara karşı ASAT denemesi gerçekleştirmiş, bu testler sonucunda meydana gelen uzay çöpü konusu dahi, 2007’de Çin’in gerçekleştirdiği ASAT testinde olduğu gibi, uluslararası sorumluluk konusu yapılmamıştır. Tehlikeli sonuçlar doğurma potansiyeli olan uzay faaliyetlerine ilişkin bildirim yapılmasını öngören uzay hukuku normları da ASAT denemelerinin genellikle askeri amaçlar ve ulusal güvenlik nedenleriyle yapıldığı gerekçesiyle çoğunlukla göz ardı edilmiştir.

Operasyonel ASAT sistemlerine sahip ABD, Rusya, Çin, Hindistan gibi devletlerin ASAT testleri konusunda uzay politikaları göz önüne alındığında, anılan devletlerin bu tür faaliyetleri yürütürken uzay hukukundan kaynaklanan sorumluluk rejiminin zayıf uygulandığı ve gerçekleştirdikleri faaliyetlere yönelik yeni hukuki yollar aradıkları anlaşılabacaktır. Bu sebeple, 1967 Uzay Antlaşmasında yapılacak bir reformun ya da uzay hukuku alanınca yapılacak yeni düzenlemelerin ASAT füzelerinin fırlatılmasında gözetilecek davranış kurallarını ve bunların yol açacağı tehlikeleri bertaraf etme yollarını da içermesi elzemdir. Bu amaçla yapılacak uluslararası bir norm oluşturma girişiminin öncelikle ve özellikle ele alması gereken hususlar, ASAT testlerinin uzay silahı olarak kullanılabilme potansiyeli karşısında gerekli silahsızlanma önlemlerinin alınması, uzay enkazı sorunu bağlamında devletlerin önleyici tedbirler alması ve çevresel etki değerlendirmesi yapması yükümlülüğünün düzenlenmesi ve ASAT testlerinin sıkı ve zorunlu bir kayıt sistemine tabi tutularak uzayda gizli silahlanmanın ve sorumlusu tespit edilemeyen zararlı etkiler doğuran testlerin yapılmasının önlenmesi olmalıdır.

KAYNAKÇA

- 2001 ILC Draft Articles on Prevention of Transboundary Harm from Hazardous Activities, Report of the International Law Commission on the work of its fifty-third session, 23 April–1 June and 2 July–10 August 2001, UN Doc. A/56/10, p. 370-435.
- 2001 ILC Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, Report of the International Law Commission on the work of its fifty-third session, 23 April–1 June and 2 July–10 August 2001, UN Doc. A/56/10, p. 59-366.
- Agreement on Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies, 18 December 1979, 1363 UNTS 3, No. 23002.
- Ajanslar Arası Uzay Enkazı Azaltma Koordinasyon Komitesi (IADC) internet sitesi, (https://iadc-home.org/what_iadc , Erişim Tarihi: 20.09.2024.
- Akyol, Anıl, Uzay Hukukunda Takım Uydulara İlişkin Hukuki Meseleler, Yetkin Yayınları, Ankara 2024.
- Alves, Pericles Gasparini, Prevention of an Arms Race in Outer Space: A Guide to the Discussions in the Conference on Disarmament, United Nations Institute for Disarmament Research Geneva, UNIDIR 91/79, New York 1991.
- Anand, Sanchit, / Nagamarpalli, Rajeshwari Suryakanth, / Miele, Veronica, / Danthinne, Audrey, “Bringing Order to Orbital Chaos?: ASAT Weapons Tests and the Outer Space Regime”, Völkerrechtsblog, 7 December 2021, doi: 10.17176/20211207-141255-0, (<https://voelkerrechtsblog.org/bringing-order-to-orbital-chaos/>, Erişim Tarihi: 20.09.2024).
- Anlar Güneş, Şule, “Gabcikovo-Nagymaros Davası”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2006, C. 55, S. 2, s. 91-116.
- Artemis Mutabakatı’nı İmzalayan Devletler için bkz: (<https://www.nasa.gov/wp-content/uploads/2023/07/artemis-accords-slovakia-053024.jpg>, Erişim Tarihi: 20.09.2024).
- Balcı, Zeynep Selin, “Uzay Hukuku ve Uluslararası İnsancıl Hukuk İlişkisi”, İstanbul Hukuk Mecmuası, 2020, C. 78, S. 4, s. 2079-2109.
- Baslar, Kemal, The Concept of the Common Heritage of Mankind in International Law, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague 1998.
- Bhatnagar, Sarthak, / Glickman, Eli, / Goldblum Bethany, / Gupta, Ritwik, / Lenkeit, Kaitlyn, / Menton, Jane Darby, / Neciuk Andrew, / Reddie

- Andrew, / Sofat Vishwaa, / Walker Leah, “Russian Nuclear ASAT Weapons: The Fallout”, *Lawfare*, 26 February 2024, (<https://www.lawfare-media.org/article/russian-nuclear-asat-weapons-the-fallout#site-main>, Erişim Tarihi: 20.09.2024).
- Brearley, Andrew, “Reflections upon the notion of liability: The instances of Kosmos 954 and space debris”, *Journal of Space Law*, 2008, C. 34, S. 2, s. 291-320.
- Byers, Michael / Boley, Aaron, *Who Owns Outer Space?: International Law, Astrophysics, and the Sustainable Development of Space* (Vol. 176), First Ed., Cambridge University Press, Cambridge 2023.
- Canada: Claim Against The Union Of Soviet Socialist Republics For Damage Caused By Soviet Cosmos 954, *International Legal Materials*, 1979, C. 18, S. 4, s. 899–930, (<http://www.jstor.org/stable/20692062>, Erişim Tarihi: 20.09. 2024).
- Cheng, Bin, *Studies in International Space Law*, Clarendon Press, Oxford 1997.
- Christopher, Newman, “Artemis Accords: Why Many Countries Are Refusing To Sign Moon Exploration Agreement”, 19 October 2020, (<https://theconversation.com/artemis-accords-why-many-countries-are-refusing-to-sign-moon-exploration-agreement-148134>, Erişim Tarihi: 20.09.2024).
- Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, 29 March 1972, 961 UNTS 187, No. 13810.
- Convention on Registration of Object Launched into Outer Space, 14 January 1975, 1023 UNTS 15, No. 15020.
- Declaration of Principles Governing the Sea-Bed and the Ocean Floor, and the Subsoil Thereof, beyond the Limits of National Jurisdiction, UNGA Res. 2749 (XXV), (17.12.1970).
- Destructive direct-ascent anti-satellite missile testing, UNGA Res. A/RES/77/41, (07.12.2022)
- Erdem, Merve, *Uzayın ve Uzay Faaliyetlerinin Hukuki Rejimi*, Savaş Yayınları, Ankara 2014.
- Eryavuz, Feriha Beyza, “Uzay Hukukundaki Yükümlülük Rejimi Bağlamında Fırlatan Devlet Kavramı ve TURKSAT-5B Uydusu”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2022, C. 9, S. 1, s. 30-50.

- Freeland, Steven, “Peaceful purposes? Governing the military uses of outer space”, Western Sydney University School of Law Research Paper No. 03/2017, *European Journal of Law Reform*, 2016, C. 18, S. 1, s. 35-51.
- Gouveia, William, “An Assessment of Anti-Satellite Capabilities and their Strategic Implications”, *Astropolitics*, 2005, C. 3, S. 2, s. 163–184.
- Haloho, Luwis Suryani / Supriyadi, Asep Adang, “Utilization Of Satellite Technology in Communication Systems, Disaster Monitoring, Border Surveillance, And Military Intelligence: A Literature Review”, *Remote Sensing Technology in Defense and Environment*, 2024, C. 1, S. 1, s. 36–44.
- IADC (Inter-Agency Space Debris Coordination Committee), (2002, Revision 1, 2007), *Space Debris Mitigation Guidelines*, (<https://orbitaldebris.jsc.nasa.gov/library/iadc-space-debris-guidelines-revision-2.pdf>, Erişim Tarihi: 20.09.2024).
- International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space, UNGA Res. 1472 (XIV), (12.12.1959).
- İnce, Fuat, *Uzay Bir İnsanlık Serüveni- Bilimleri, Teknolojisi, Hukuku, Politikaları*, Birinci Baskı, Nobel Yayıncılık, Ankara 2015.
- Khubchandani, Mohit, “As the First Country to Land on the Moon’s South Pole, Should India also be the First Space Power to Ratify the Moon Agreement?”, *EJIL:Talk! Blog of the European Journal of International Law*, 13 September 2023, (<https://www.ejiltalk.org/as-the-first-country-to-land-on-the-moons-south-pole-should-india-also-be-the-first-space-power-to-ratify-the-moon-agreement/>, Erişim Tarihi: 20.09.2024).
- Kosambe, Santosh, “Mission Shakti aka Project XSV-1: India’s First Anti-Satellite Test (ASAT)”, *Journal of Aircraft and Spacecraft Technology*, 2019, C. 3, S. 1, s. 172-182
- Letter Dated 10 August 1981 from the Minister for Foreign Affairs of the Union of Soviet Socialist Republics addressed to the Secretary-General, Official Records of the General Assembly, A/36/192, 20 August 1981.
- Letter Dated 12 February 2008 from The Permanent Representative of The Russian Federation and The Permanent Representative of China to The Conference on Disarmament Addressed to The Secretary-General of The Conference Transmitting The Russian and Chinese Texts of The Draft “Treaty on Prevention of The Placement of Weapons in Outer Space and of The Threat or Use of Force Against Outer Space Objects

(PPWT)” Introduced by The Russian Federation and China, UN Doc. CD/1839, (29.02.2008).

Letter Dated 19 August 2008 from The Permanent Representative of The United States of America Addressed to The Secretary-General of The Conference Transmitting Comments on The Draft “Treaty on Prevention of The Placement of Weapons in Outer Space and of The Threat or Use of Force Against Outer Space Objects (PPWT)” As Contained In Document Cd/1839 Of 29 February 2008, UN Doc. CD/1847, (26.08.2008).

Letter Dated 6 April 1982 from the Representative of the Union of Soviet Socialist Republics Addressed to the Chairman of the Committee on Disarmament Transmitting The Draft Treaty on the Prohibition of the Stationing of Weapons of Any Kind in Outer Space / Submitted to The Thirty-sixth Session of the General Assembly, CD/274, 7 April 1982.

Mejía-Kaiser, Martha, “Space Law and Hazardous Space Debris”, Oxford Research Encyclopedia of Planetary Science, 30 January 2020, (<https://oxfordre.com/planetaryscience/view/10.1093/acrefore/9780190647926.001.0001/acrefore-9780190647926-e-70>, Erişim Tarihi: 20.09.2024).

Mosteshar, Sa’id, “Space Law and Weapons in Space”, Oxford Research Encyclopedia of Planetary Science, 23 May 2019, (<https://oxfordre.com/planetaryscience/view/10.1093/acrefore/9780190647926.001.0001/acrefore-9780190647926-e-74>, Erişim Tarihi: 20.09.2024).

Non-proliferation Draft Resolution, UN Doc. S/2024/302, (24.04.2024).

Note verbale dated 14 July 1999 from the Permanent Mission of the United States of America to the United Nations (Vienna) addressed to the Secretary-General, UN Doc. A/AC.105/677/Add.1, (19.07.1999).

Note Verbale dated 15 November 1996 from the Permanent Mission of the Russian Federation addressed to the Secretary-General, UN Doc. A/AC.105/647, (20.11.1996).

NPR: “Russia is working on a weapon to destroy satellites but has not deployed one yet”, 15 Feb. 2024, (<https://www.npr.org/2024/02/15/1231594952/russia-national-security-threat-space-nuclear> , Erişim Tarihi: 20.09.2024).

Operation Morning Light – “The year of the AECB’s grand adventure”, (<https://www.cnsccsn.gc.ca/eng/resources/canadas-nuclear-history/past-presidents/alan-prince/>, Erişim Tarihi: 20.09.2024).

- Parsch, Andreas, ‘WS-199’ (1 November 2005), Directory of US Military Rockets and Missiles – Appendix 4: Undesignated Vehicles, (<https://www.designation-systems.net/dusrm/app4/ws-199.html>, Erişim Tarihi: 20.09.2024).
- PBS NEWS: “Putin denies U.S. claims that Russia intends to deploy nuclear weapons in space”, 21 Feb. 2024, (<https://www.pbs.org/newshour/world/putin-denies-u-s-claims-that-russia-intends-to-deploy-nuclear-weapons-in-space> , Erişim Tarihi: 20.09.2024).
- Prevention of an Arms Race in Outer Space, UNGA Res. 37/83, (9.12.1982).
- Question of the Peaceful Use of Outer Space, UNGA Res. 1348(XIII), (18.12.1958).
- Reducing Space Threats through Norms, Rules and Principles of Responsible Behaviours, UNGA Res. 75/36, (07.12.2020).
- Reducing space threats through norms, rules and principles of responsible behaviours, UNGA Res. 76/231, (24.12.2021).
- Regulation, limitation and balanced reduction of all armed forces and all armaments; conclusion of an international convention (treaty) on the reduction of armaments and the prohibition of atomic, hydrogen and other weapons of mass destruction, UNGA Res. 1148(XII), (14.11.1957)
- Report of the Secretary-General: Reducing Space Threats through Norms, Rules and Principles of Responsible Behaviours, UN Doc A/76/77, (13.07.2021).
- Rio Declaration on Environment and Development, *Report of the United Nations Conference on Environment and Development* (Rio de Janeiro, 3-14 June 1992), New York, 1993, pp. 2-8, A/CONF.151/26/Rev.1 (Vol. I).
- Robinson, Tim / Wheeler, Joanne, “Space Debris: The Legal Issues”, Royal Aeronautical Society, 3 January 2014, (<https://www.aerosociety.com/news/space-debris-the-legal-issues/>, Erişim Tarihi: 20.09.2024).
- Sankaran, Jaganath, “Limits of the Chinese Antisatellite Threat to the United States”, *Strategic Studies Quarterly*, 2014, C. 8, S. 4, s. 19–46.
- Schellekens, Jasper, *The Legality of Antisatellite ASAT Weapons*. LLM Public International Law-University of Leiden. DOI: 10.13140/RG.2.2.16293.32488, Leiden 2008.
- Secure World Foundation, ‘History of ASAT Tests in Space’ (2022),

(https://docs.google.com/spreadsheets/d/1e5GtZEzdo6xk41i2_ei3c8jRZDjvP4Xwz3BVsUHwi48/edit#gid=0, Erişim Tarihi: 20.09.2024).

Security Council Fails to Adopt First-Ever Resolution on Arms Race in Outer Space, Due to Negative Vote by Russian Federation, Meetings Coverage and Press Releases, SC/15678, (24.04.2024), (<https://press.un.org/en/2024/sc15678.doc.htm>, Erişim Tarihi: 20.09.2024).

Seyitoğlu Danışman, Zeynep, “Uzay Hukuku Açısından Silah(sız)lanma Sorunu”, Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 2021, C. 8 S. 22, s. 167-182.

Seyitoğlu Danışman, Zeynep, Uzay Hukukunda Devlet Egemenliği ve Mülkiyet, Birinci Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2019.

Sökmen Alaca, Aşkın İnci, Dış Uzay Alanında Yeni Askeri Silah Teknolojileri, SETA Gelişen Askeri Teknolojiler Serisi 3: SETA Yayınları 205, (<https://setav.org/assets/uploads/2022/10/R205.pdf>, Erişim Tarihi: 20.09.2024).

Space Debris Mitigation Guidelines of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, Annex to the Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space to the General Assembly, UN Doc. A/62/20, 47–50, (26.07.2007).

St. James, Dana J, “The Legality of Antisatellites”, Boston College International and Comparative Law Review, 1980, C. 3, S. 2, s. 467- 494.

Status of International Agreements relating to activities in outer space as at 1 January 2024, 15 April 2024, A/AC.105/C.2/2024/CRP.3.

The Artemis Accords Principles For Cooperation In The Civil Exploration And Use Of The Moon, Mars, Comets, And Asteroids For Peaceful Purposes, (<https://www.nasa.gov/wp-content/uploads/2022/11/Artemis-Accords-signed-13Oct2020.pdf?emrc=653a00>

, Erişim Tarihi: 20.09.2024).

The Declaration on International Cooperation in the Exploration and Use of Outer Space for the Benefit and in the Interest of All States, Taking into Particular Account the Needs of Developing Countries, UNGA Res. 51/122, (13.12.1996).

The Guardian: Russia admits to anti-satellite missile test but denies ‘dangerous behavior’, 16 Nov 2021, (<https://www.theguardian.com/science/2021/nov/16/russia-defends-anti-satellite-missile-test>), Erişim Tarihi: 20.09.2024).

The Guardian: US accuses Russia of ‘dangerous’ behavior after anti-satellite weapons test, 15 Nov. 2021, (<https://www.theguardian.com/science/2021/nov/15/us-investigating-debris-event-space-reports-russia-anti-satellite-weapon-test>), Erişim Tarihi: 20.09.2024).

The New York Times: India Moon Landing In Latest Moon Race, India Lands First in Southern Polar Region, 23 Aug. 2023, (<https://www.nytimes.com/live/2023/08/23/science/india-moon-landing-chandrayaan-3>), Erişim Tarihi: 20.09.2024).

The Principles Relevant to the Use of Nuclear Power Sources in Outer Space, UNGA Res. 47/68, (14.12.1992).

The Republic of India Signs the Artemis Accords, Media Note, 24 June 2023, (<https://www.state.gov/the-republic-of-india-signs-the-artemis-accords/>), Erişim Tarihi: 20.09.2024).

The White House: “Remarks by Vice President Harris on the Ongoing Work to Establish Norms in Space”, 18 April 2022, (<https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/04/18/remarks-by-vice-president-harris-on-the-ongoing-work-to-establish-norms-in-space/>), Erişim Tarihi: 20.09.2024).

Treaty Banning Nuclear Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water (Partial Nuclear Test Ban Treaty), 5 August 1963, 480 UNTS 45, No. 6964.

Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 January 1967, 610 UNTS 205, No. 8843.

Tronchetti, Fabio, “A Soft Law Approach to Prevent the Weaponisation of Outer Space”, *Soft Law in Outer Space: The Function of Non-Binding Norms in International Space Law*, Böhlau Verlag, Wien 2012, s. 361-

386, (Editor: Marboe, Irmgard)

United Nations Institute for Disarmament Research Geneva (UNIDIR/91/79).
“Prevention of an Arms Race in Outer Space: A Guide to the Discussions in the Conference on Disarmament”. United Nations Publication: New York, 1991.

Uzun, Elif, “Uluslararası Hukukta Bildirimin Tek Taraflı Devlet İşlemi Niteliği Üzerine Bir İnceleme”, Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, 2019, S. 2, s. 1-22.

Vaynman, Jane / Volpe, Tristan A., “Dual Use Deception: How Technology Shapes Cooperation in International Relations”, International Organization, 2023, C. 77, S. 3, s. 599–632.

Vienna Convention on the Law of Treaties. 23 May 1969, 1155 UNTS 331, No. 18232.

Weeden, Brian, “2007 Chinese Anti-Satellite Test Fact Sheet”, Secure World Foundation, 23 November 2010, (https://swfound.org/media/9550/chinese_asat_fact_sheet_updated_2012.pdf, Erişim Tarihi: 20.09.2024).

Weeden, Brian, “Indian Direct Ascent Anti - Satellite Testing”, Secure World Foundation, Updated July 2023, (https://swfound.org/media/207606/fs23-03_indian-da-asat-testing_0723.pdf, Erişim Tarihi: 20.09.2024).

Wolff, Johannes M., “Uzayın Askerileştirilmesini İçine Alan “Barışçıl Kullanım” Kavramı, Uzayın Silahlandırılmasına da Yol Açar mı?”, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2009, C. XIII, S. 3-4, s. 69-83, (Çevirmen: Poyraz, Yasin).

Zedalis, Rex / Wade, Catherine, “Anti-Satellite Weapons and the Outer Space Treaty of 1967”, California Western International Law Journal, 1978, C. 8, s. 454-482.

